

EREVNA

Årg. IX

N:r 2

1952

Innehåll

Den religiösa poesin hos medeltidens judar. Föreläsning av överrabbinen Doktor Kurt Wilhelm.	17
Vedergällningsprincip i biblisk straffrätt. Av Fil. lic. Herman Wohlstein.	35
Döda-Havsmanuskripten och fornkyrkan. Av Fr. L. Deltombe.	38
Upptäckten av manuskripten vid Döda Havet.	39
Dupont-Sommers teorier.	44
Vetenskap och tro.	47
Kommentaren till Habackuk.	50
Text och text-tolkning — några principiella anmärkningar. (Forts.) Av Lic. Martin Magnusson.	65
Innehåll	68

Innehållsförteckningen i slutet av häftet och sidhänvisningar i texten enligt originaltexten.

Den religiösa poesin hos medeltidens judar.

Föreläsning av överrabbinen Doktor Kurt Wilhelm.

Om en utlänning kommer till Sverige och är intresserad av att lära känna svensk diktning, torde det inte möta alltför stora svårigheter att göra honom bekant med vad som skapats inom svensk diktkonst. Man för främlingen till ett privat eller offentligt bibliotek, placerar honom framför en vägg, fylld med böcker och säger till honom: Se här, här har Du en komplett samling av svensk diktning från dess begynnelse och fram till våra dagar. — Kommer däremot en icke-jude till oss judar och ådagalägger intresse för den hebreiska poesin eller bara för judarnas religiösa diktning under medeltiden, då blir juden förlägen, när han skall visa fram sina skatter. Bara få samlade verk av våra stora diktare kan han uppvisa, den benådade spanjoren Jehuda Halevis produktion, den gamle palestinensiske mästaren Jannai, några medeltida tyska diktare, Moses Ibn Esras värdsliga hebreiska poesi — högt räknat tillsammans kanske femtio arbeten. Och den som förevisar detta bibliotek kommer att säga: Dessa upplagor är visserligen oklanderliga ur vetenskaplig synpunkt, men sedan många av dem utkommit, har man återfunnit ytterligare dikter av dessa mästare i över hela världen spridda handskrifter, i all synnerhet i Kairos Genisa. Vår hebreiska poesi är långt ifrån samlad, ordnad och bearbetad. Den är utspridd i hundratals och tusentals tryck-

alster, bönböcker och machsorim för de mest olikartade riter och bland dem finns bönböcker av vilka endast ett fåtal exemplar hållit stånd mot den förintelsestorm som judar och judendom varit utsatta för. Man påträffar våra sånger än i en spansk handskrift i Oxford, än i en tysk handskrift i British Museum — än i Vatikanen och än i Jerusalem eller New York. Vi hade piut-diktare i Palestina och diktare av klagovisor i Tyskland. I Spanien och Italien skapades religiös och världslig poesi, och från Jemen klingar mystiska strofer. Vem känner väl alla våra diktare till namnet? Var finns väl deras sånger? Finns det väl en judisk vetenskapsman som behärskar hela det oerhört omfångsrika ämnet? De flesta dikterna av Israel Nadgara, han som älskade sin Gud som en tillbedjare den tillbedda, ligger alltjämt förborgade i handskrifter. Vem kan säga hur många dikter som den franske juden Joseph Bonfils — Tov-Elem har författat? Under förra århundradet uppstod i Tyskland den s.k. vetenskapen om judendomen. Det var autodidakter som grundlade den och som omedelbart lyckades föra den upp till en vetenskaplig nivå, som sedan dess inte åter uppnåts. Leopold Zunz, Abraham Geiger och Moritz Steinschneider var giganter i anden, oanat lärda män med ett omfattande vetande. Än idag drar deras epigoner nytta av dem. Zunz tog sig bl.a. an den medeltida poesin och har i ett flertal hittills oöverträffade arbeten — såsom »Den synagogala poesin», »Litteraturhistoria» och några andra standardverk — upptäckt jungfrulig mark. Zunz har behandlat ett tusen hebreiska diktare under medeltiden. Om sex tusen dikter, som han funnit i otaliga handskrifter i många länder, har han skrivit. Dessa vetenskapens om judendomen högresta fäder liknar emellertid vetenskapsmän som lämnar sin med vetande fyllda studerkammare, låser dörren utifrån och kastar nyckeln i havet. Zunz har själv knappast givit ut en enda dikt och han uppger ingenstans i vilken fjärran handskrift han upptäckt sina skatter.

Nutidens judiska vetenskap är stolt över tre väldiga arbeten. Det ena är Elieser Ben Jehudas stora hebreiska lexikon, det andra är Kossowskys Mischna-konkordans — vilken man hoppas snart skall kompletteras med hans Talmud-konkordans — och det tredje är Otsar Ha-Schira weha Pijut, Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry av Israel Davidson, den framlidne professorn vid Jewish Theological Seminary i New York.

Tre fjärdedels århundrade efter Zunz fortsätter Davidson den gamle mästarens jättarbete. I fyra omgångsrika band samlar Davidson materialet till den hebreiska poesin ur hundratal tryckalster, bönböcker och tidskrifter, som Jewish Theological Seminarys underbara bibliotek ställer till hans förfogande. Han sammanställer i alfabetisk ordning 35.000 dikter av 2.836 olika författare, anger författarens namn, i den mån det är känt, i anslutning till diktens första strofer och tillkännager diktens fyndort samt tillämplig litteratur som behandlar dikten ifråga. Om Davidsons arbete gäller, vad man också kan säga om Kossowsky: under andra omständigheter skulle en hel akademi eller en stab av vetenskapsmän ta itu med ett sådant arbete. Allt som ifråga om hebreisk diktning någonsin blivit tryckt någonstans har Davidson registrerat i Thesaurus. Observera registrerat, inte utgivit. Endast de 35.000 dikternas begynnelsestrofer har sammanställts — men ändå: 35.000 tryckta dikter! Vi torde ha anledning att yvas över denna produktion på det andliga området. Detta värdefulla arbetes stora betydelse ligger i att jag, om jag påträffar en hebreisk dikt i en handskrift, med hjälp av Davidson omedelbart kan fastställa, om och när den har utgivits.

Jag måste nu göra mina åhörare bekanta med nästa steg, som vi judar tagit för att åter vinna tillträde till vår hebreiska diktning, sedan Davidson gett oss nyckeln till de 35.000 dikterna i handen. Detta nästa steg för oss till Jerusalem, till det med den judiska och allmänna litteraturens utsöktaste dyrbar-

heter fyllda Schocken-biblioteket, en sann bibliofils privatbibliotek. En avdelning i detta bibliotek är forskningsinstitutet för hebreisk diktning. Här finns ett stort antal dyrbara hebreiska handskrifter från många ursprungsländer, som till stor del innehåller okänd hebreisk poesi. Det är bara några veckor sedan som detta institut kom i besittning av den s.k. Machsor Nürnberg, en underbar, illuminerad handskrift från år 1331 i vilken mer än hundratalet hittills okända hebreiska dikter återfinns. Dessutom har Schocken i ett stort antal utländska bibliotek låtit fotografera samtliga Genisa-fragment med liturgiskt innehåll och vidare många hebreiska handskrifter med hebreisk diktning. Under årens lopp har man i institutet lagt upp en handskriven katalog i lösbladssystem, omfattande otryckt hebreisk poesi, så att säga ett motstycke till Davidsons Thesaurus. I Schocken-institutet utforskas hebreisk diktning efter de strängaste vetenskapliga riktlinjer för att sedan ges ut i långsam takt. I oregelbundna intervaller har institutet utgivit hebreiska publikationer i sju band förutom en hel rad mönstergilla editioner. En vetenskapsman vid institutet vid namn M. Zulay har bl.a. skänkt oss åter Machsor Jannai, denne palestinensiske diktares pijutim. Jannai levde omkring år 550 och vi ägde endast ett begränsat antal dikter av honom, återgivna i dålig form i de mest olikartade bönböcker. Davidson utgav redan år 1919 Genisafragment av Jannai, men Zulays upplaga betyder för oss judar ungefär vad en nyupptäckt av Nibelungensången skulle betyda för tyskarna.

Just detta, att en av de första religiösa hebreiska diktarna — något som Jannai med säkerhet var — blivit upptäckt på nytt, gör det möjligt för oss att betrakta uppkomsten av piut, av den religiösa dikten, i ett nytt ljus. De tekniska termerna piut, religiös dikt, och paitan, religiös diktare, torde vara välkända grekiska låneord i hebreiskan. Det rådde ett häftigt motstånd mot den gamla piuten inom judendomen och inte minst

inom den judiska vetenskapen. Man väjde sig mot paitanens, piutdiktarens, ofta svårförståeliga hebreiska och påstod att de skrev ett språk som ingen kunde förstå. För den moderna människan lönar det sig därför mycket litet att sysselsätta sig med dessa nybörjare på den hebreiska poesins område. Man åberopade gärna Abraham Ibn Esras kommentar till Kohelet 5:1: »Låt inte ditt hjärta förhastad sig med att uttala något ord inför Gud.» Detta, säger den store spanske bibelförklararen, som själv var en benådad diktare, åsyftar de gamla piutdiktarna och deras oförståeliga språk. Som argument anförde man att om Ibn Esra fäller ett sådant omdöme, varför skulle vi då inte få ansluta oss till honom? Många saknade — med undantag för rim och akrostikon — själva diktens form. Härtill är att säga att det inte var de gamla paitanims fel, om man inte uppskattade deras diktform — felet var deras som inte förstod den. Inte heller förstod man längre deras språk, eftersom man inte längre kände den grund ur vilken detta språk hade vuxit fram.

Stilen är människan. Eller rättare sagt: stilen är generationen. Liksom generationerna skiljer sig från varandra, så skiljer sig också stilarterna från varandra. Piuten har inte uppstått plötsligt utan är resultatet av en lång utveckling, som utgår från talmudepokens gamla böcker. Det finns böner av Mischnalärare som ännu har långt kvar till diktformen med rim och akrostikon, men som ändå redan omsvävas av en poetisk fläkt: Ribbon kol haolamim lo al zidkatenu anachnu mappilim tachanunenu lefanecha, rabbi Jochanans bön i Mechilta Beschalach 10. »Alla världarnas Herre! Inte för vår rättfärdighets skull nedlägger vi våra böner inför Dig, utan för Din stora barmhärtighets skull. Vad är vi, vad är vårt liv, vad vår fromhet, vad vår rättfärdighet, vad vår hjälp, vad vår kraft, vad vår styrka, vad kan vi säga inför Dig, Evige vår Gud och våra förfäders Gud». Elohai neschama av Mar Berei de Ravinna är

en liknande bön, och särskilt framträdande bland dessa talmudiska böner är den s.k. Tekiata DiRav, Alenu leschabeach.

Från dessa gamla böner är steget inte långt till den alfabetiskt ordnade El Baruch Gedol Dea, vars framställningssätt är klart och enkelt. Ytterligare ett steg för oss till

El Adon al kol hama'asim
Baruch umworach befi kol neschama.

Säkert hör också hymnen Vejeetaju chol leovdecha till dessa tidiga, alfabetiskt ordnade böner, fastän det genomgående rimmet ännu saknas i den. Ännu ett steg och vi är framme vid Ata mewin sarafei lew, och här har vi redan en konstnärlig form. Sista ordet i varje rad upprepas alltid som första ord på nästa rad.

Sannolikt har vi gått miste om mycket som just härstammar från den hebreiska diktningens begynnelse. Förbindelse-länkarna, som skulle kunna påvisa den obrutna utvecklingen fram till Jannai, Jose ben Jose och Kalir, fattas. Vidare må man inte glömma den tidsmässiga bakgrunden till dess uppkomst. Romarna härskar i landet och har förbjudit varje befattning med Toran. Detta förbud främjade uppkomsten av Piutim. Var det förbjudet att lära sig festens Halacha, så var det nödvändigt att Piuten erbjöd en ersättning härför och behandlade följaktligen ämnet för festen i diktform. Var den sedelärande betraktelsen, Derascha, förbjuden, tog Piuten formen av en betraktelse för folket i anslutning till högtiden. Det beror inte på en slump att den gamla Piuten alltid kan härledas från ifrågavarande Midrasch och att man överhuvud taget inte kan förstå Piuten utan att känna denna Midrasch. Bönen har vid denna tid inte bara uppbyggelse till ändamål utan är även ett sätt att lära sig Toran.

Vad beträffar det dunkla i språket, så har redan Zunz (Synagogale Poesie 119) påvisat att det på Paitanims tid också

fanns två slag av latin, ett språk för torget och en bildad stilart för konstnären. Den som skrev ett enkelt språk, som folket kunde förstå, var ingen diktare. Följaktligen motsvarade också den tunga och osmidiga hebreiska stilen tidens konstnärliga smakriktning. Man undvek den enkla, bibliska hebreiskan och skapade åt sig det konstnärliga språket med talmudistiska begrepp och vändningar från Midrasch, t.o.m. med nya ord, som är svårförståeliga därför att de inte hållit sig kvar i det hebreiska språket.

Nu måste vi fråga oss hur det kan komma sig att en likartad religiös diktning uppstod i alla medeltida judiska centra. Vi finner svaret i ett kort studium av den judiska gudstjänsten i dess historiska utveckling. Under medeltiden rådde friheten att efter egen smak införa nyskapelser bland de gamla nedärvda bönerna. Ofta var det förbedjarna själva som författade nya bönehymner, som de sedan lade in på olika ställen. Dessa diktningar andas personlig smak och lokal kolorit. Landskaps natur, årstiden och vissa historiska tilldragelser klingar fram i dessa diktningar. Det religiösa uttryckssättet är helt olika under den bysantinska tidsåldern och under den islamska eran. Under samma århundrade är det lätt att skilja den fransk-tyske judens piut från den spanskes, liksom även ritualen i Aleppo eller Jemen är olika ritualen i Prag eller Amsterdam. Trots alla olikheter har ändå alla grupper något synnerligen väsentligt gemensamt, nämligen stambönerna, judendomens ekumeniska böner. Vidare är i alla riter de ställen gemensamma på vilka nydiktningar får inläggas.

Några exempel kan åskådliggöra vad som menas med dessa gemensamma böner och var möjlighet ges att individuellt berika bönen genom religiös poesi. David Hedegård har i sitt förnämliga arbete om Seder Rav Amram utfört, hur Schema Jisrael är den judiska gudstjänstens hjärta, Schema Jisrael, som är Israels bekännelse att det är redo att axla det himmelska

härskaroket, »Ol malchut schamajim». Detta bönekomplex i vars medelpunkt Schema-bönen står, börjar med Barechu, uppmaningen till de bedjande att prisa Gud. Innan denna maning ljuder, hade den medeltida diktaren tillstånd att lägga in egna verser, eller, som det tekniska uttrycket löd, »Reschut», tillstånd att lägga till. Dessa »Reschut» benämnda inledningar anslår vanligen grundackordet i den bön som nu följer och mediterar över det som »Schema»-bönen skall bekräfta. De ord som närmast följer på »Schema», innehålla budet att älska Gud »av hela ditt hjärta och av all din kraft» (5 Mose 6:5), d.v.s. att älska Honom i sanning, så som Gud lovar oss det goda »i sanning av hela mitt hjärta och hela min själ» (Jeremia 32:41). I det heliga språket är Gud sanningen, »Herren är den sanne Guden» (Jeremia 10:10), och enligt ett Talmudord är Gud sanningens inregel. De sista orden i Schema, »Herren er Gud», anknyter till ordet Emet, sanning, med vilket nästa böneavsnitt börjar.

Efter denna »Reschut» kan »Barechu» intonas och nu kommer den första benediktionen före Schema-bönen, vilken är konstruerad omkring Jesajaordet: »Jag danar ljuset och skapar mörkret» (45:7) — »Joser or uwore choschech». Den här inflickade Piuten kallas följaktligen »Joser». Vid slutet innehåller detta böneavsnitt en särskild bön att ett nytt ljus måtte gå upp över Sion och eulogin med »joser ham'orot». Fackuttrycket för det inpass som här är möjligt är därför »Meora». Den andra benediktionen före Schema-bönen vänder sig från naturen till historien, från skapelsen till uppenbarelsen. Här tackar man för den lära som Gud skänkt sitt folk och genom vilken Gud i kärlek har utvalt sitt folk, »beahava». Här kan en diktning vid namn »Ahava» infogas. På Schema-bönen följer den bekräftelse på det gudomliga ordets sanning som Israel alltid bär vid sitt hjärta, och här heter det: »ejn elohim sulatecha», det finns ingen Gud utom Dig. Till »sulatecha» kan dikten »Sulat» anknytas.

Schema-bönen med dess för- och efterbenediktioner är avslutad. Den sista berachans eulogi lyder: »gaal jisrael», lovad vare Gud som har frälst Israel. Här är dikten »Geulla» tillåten. Det finns ytterligare inpass i morgonbönen. Måhända är det här på sin plats att även nämna »Ofan». »Ofan» betyder hjul och är en dikt som härleder sitt namn från de ställen i bönerna som lovprisar Gud. Liksom i Hesekiels visioner lovprisar Gud i höjden av »Ofanim», tronvagnens hjul, och av »Chajot hako-desch», de himmelska härskarorna. De poetiska inslagen åtföljer sedan även »Amida», som i sina olika varianter är den egentliga bönen för vardagen, sabbaten och helgdagen. De inlägg som här är tillåtna är de s.k. »Keroba».

Här följer en svensk översättning av några verser ur en »Keroba» för nyårsfesten, författad av Simon bar Isaak, född i Mainz år 950. Som alla översättningar, som jag kommer att bringa, täcker också den här knappast det hebreiska originalets skönhet.

Konungen, den Högste!

Mäktig är Gud och stor,
Där Han i höjden bor.
Ett är Hans handling och ord,
Skydd ger Han åt vår jord.
Allt med Sin hand Han bär,
Konungarnas Herre Han är.
Evigt skall han råda

Konungen, den Högste!

Strålände klart är Hans eviga rike,
Högt över tider och rum, utan like.
Fram genom världen i allmakt Han går,
Allt Han utför och allt Han förmår.
Världshavets vågor, dem leder Han alla.
Hur de mot stranden än mäktiga svalla.
Evigt skall han råda!

Konungen, den Högste!

Han, som dom uttalar efter sanning,
Han, vars verk är idel sanning,
Han, som städse handlar uti sanning,
Rik på nåd och uppå evig sanning,
Han, vars stig är sanning,
Vars insegel är sanning,
Evigt skall han råda!

(Översättning: Göteborgs bönbok III s. 94.)

Under tidernas lopp har piuten sedermera trängt in i det religiösa livets samtliga delar: vi äger tusentals »Selichot», hymner, som anropar om den gudomliga förlåtelsen, »Kinnot», klagovisor för den 9 Av, åminnelse dagen av templets förstörelse, »Hoschanot», böner om gudomlig hjälp till Lövhdyddohögtiden. Och piuten inskränkte sig ingalunda till den synagogala gudstjänsten: den följer det judiska livet från födelsen till bröllopet och ända in i döden. Underbara diktverk uppstod för det judiska hemmet, dikter som sjungs vid bordet till sabbatsmåltiden och i den stund sabbaten tar avsked från juden.

Som jag redan nämnt har Kairos Genisa, som ännu inte på långt när är uttömd på religiös diktning, återskänt oss mången glömd palestinensiskt paitan och piut. Dessa diktare levde i ett tidsavsnitt mellan avslutandet av den palestinensiska Talmud och korsfararnas inträngande i det Heliga landet, eller med andra ord, vi har återfått ungefär 20 generationer av judisk diktning.

Påverkad av Palestina är Saadia Gaon (882-942), född i Egypten och överhuvud för den gaonska akademien i Sura i Babylonien. Saadia var en produktiv skriftställare och filosof, som använde sig av hebreiska för många ändamål. Av honom äger vi polemiska och didaktiska dikter, liturgiska och filosofiska, somliga lätta och flytande, andra dunkla och tunga.

Sedan Saadias bönbok utgavs för några år sedan med många till gudstjänsbruk avsedda dikter, har ännu många dussin Saadia-dikter efter Genisa-texter publicerats av M. Zulay i Schockens nyssnämnda forskningsinstitut.

Det är inte mycket mening med att duka fram namnen på alla de samtida diktare från Gaonim-tiden, som vi nu känner till. Bara Gaon Hai, död 1038, må omnämnas, eftersom han inte bara var en stor lagtolkare utan också en produktiv diktare.

De senaste årens forskningar och editioner gör det möjligt för oss att följa utvecklingen hos piutim i Egypten och Babylonien ända in på 1200-talet. Eleasar Habavli var de rika männens skald i Bagdad omkring år 1250. Ett halvt århundrade senare var Tanchum ben Joseph Jeruschalmi hovskald hos den judiske naggiden — fursten — i Kairo. Piuten spred sig från Palestina inte bara mot öster och söder utan även mot väster och norr, till Bysanz, Italien och Tyskland. Försoningsdagens liturgi har berikats med vackra bidrag, som härstammar från Syditalien. Jomkippur-ritualen innehåller en »Keroba» av Meschulam ben Kalonymos från Lucca, som i början av 1000-talet utvandrade från Italien till Tyskland och som sedermera dog i Mainz. Med honom vandrade hela den mot den palestinensiska piuten orienterade diktkonsten norrut.

Av ångest fylls min själ, till Dig min bön jag höjer,
I Din församling här mitt knä jag ödmjukt böjer.
O skapare och Gud, mig ljus och sanning lär
Och för mig på den väg, som till Ditt rike bär.

Må mina läppars tal gå fram ur hjärtats källa
Och ordet från min mun som rena vågor välla.
Min andakt tag emot, som till Din himmel går,
Tag mot mitt hjärtas suck, tag mot mitt ögas tår.

(Översättning: Göteborgs bönbok IV s. 124.)

Vi möter samma stil hos Meschulams tyska och franska samtida och efterkommande, t.ex. Gerschom, »exilens ljus», död i Mainz 1028.

Tänk på Ditt förbund med Abraham
Och på altaret, där Isak låg,
Friden återställ i Jakobs tält,
Hjälp oss, Fader, för Ditt helga namn!

O Du mäktige, som löser ifrån synd och från fördärv,
Frälsa oss, och se, o Herre, hur vår hand förslappad är.
Ack de fromma äro borta vilka städs Dig tjänade,
Ingen återstår nu mera, som vår klagan till Dig bär,
Full utav miskund, o Herre, vänd Dig till Ditt Israel,
Hjälp det arma, hjälp det svaga för det helga namnets
skull.

Skändad ligger helga staden, nedertrampad och för-
ödd,
All dess härlighet är plundrad, all dess glans är nu
förstörd,
Ett, dock ett nu står oss åter, Herrens dyra, helga ord.
Återställ då Jakobs hydda för det helga namnets skull.
(Översättning: Göteborgs bönbok IV s. 369.)

Till de mera betydande fransk-tyska diktarna räknas vidare även Raschi, hans dotterson Rabbenu Tam och slutligen även Efrajim från Regensburg, död 1175. Hos tyskarna, t.ex. hos Simon bar Isaak, är det smärtfyllda draget i diktningen iögonfallande, vilket torde kunna hänföras till de fruktansvärda intryck som judeföljelseerna under korstågens tid efterlämnade. Deras dikter är klagovisor och botgöraresånger. Det var smärtan som satte pennan i handen på dem. Helt annorlunda klingar dikterna i det lyckliga Spanien. Där var det begåvningen, det inre tvånget, som gav deras diktkonst vingar. Den

förste spanske diktare som applicerade den arabiska metern på den hebreiska versen var en lärjunge till Saadia vid namn Dunasch Ibn Labrat och som levde i Cordova omkring mitten på 900-talet. Spaniens första verkligt stora skald var berberkonungens av Granada visir Samuel Ha-Naggid (933-1056), berömd som statsman, grammatiker och talmudist. Han är fader till den hebreiska hovdikten i den världsliga poesin, han åtföljer sitt lands härar och beskriver sina upplevelse i här-lägren, sjunger segersånger och skaldar om hovintriger. Hans diktsamling är en lärd mans dagbok på vers, men en lärd man som samtidigt var statsman och soldat, och hans dikter är ett mänskligt intressant dokument om en judisk spanjor som diktade på hebreiska.

Hans yngre samtida var Salomo Ibn Gabirol (död 1021), som blev bara några och trettio år gammal och som var medeltidens förste store filosof och tänkare. För scholastikerna var han endast känd under namnet Avicebron och hans filosofiska verk under namnet Fons Vitae. Inte förrän under 1800-talet kunde den judiske vetenskapsmannen Salomon Munck konstatera att det aldrig hade funnits någon Avicebron och att den judiske filosofen och diktaren Gabirol dolde sig bakom detta namn. Gabirol är en av de mest begåvade diktarna på det hebreiska språket. Hans religiösa sånger tillhör otvivelaktigt de vackraste utslagen av medeltida fromhet. Bara ett litet prov på Gabirols diktning må anföras:

Tre ting beständigt lysa för mitt öga,
som alla klart Ditt helga namn bebåda:
Först himlen, som sig stolt kring jorden svänger,
med stjärnor, som oss syndiga benåda.
Så jorden själv, vår boning: i var blomma
jag ser den stora mästarns ande råda.
Och sist min själ. Djupt in i den jag forskar,
och se: Min Gud, min Gud jag där kan skåda.

(Översättning: Judisk Tidskrift 1944 s. 22.)

Man måste läsa hans bevingade verser i vilka han besjunger solsystemet och i ödmjukhet bugar sig inför skapelsens under. Det är en stor dikt, kallad »Keter Malchut», konungakronan.

Underbara äro Dina verk, och min själ känner det väl.
Din, o Gud, är storheten och makten, härligheten,
evigheten och skönheten.

Ditt, o Gud, är herradömet, och Du är höjd över allt,
över rikedom och ära.

Dina äro alla varelser i höjden och i djupet; de vittna
om att de förgås, men att Du består evinnerligen.

Din är styrkan, och våra tankar mäktas ej fatta dess
hemlighet.

Du är En: först av allt tal, grund till all byggnad.

Du är En: och hemligheten av Din enhet kommer de
vise att häpna, ty de fatta den ej.

Du är En: och Din enhet kan ej ökas och ej minskas; i
den fattas intet, ej heller är något över.

Du är En: och ej en enhet, som kan ägas och räknas, ty
mångfald och ändring nå Dig inte, ej heller gestalt
eller benämning.

Du lever: men ej sedan bestämd tid, sedan viss tids-
rymd.

Du lever: men ej genom ande och själ, ty Du är själar-
nas själ.

Du lever: men ej människans liv, det som är liksom
intet och vars slut är mal och mask.

Du lever: och den som närmar sig Din hemlighet, han
finner evig salighet.

(Översättning: Stockholms bönbok III —Valda texter i svensk tolkning.)

Den hebreiska poesins höjdpunkt är Jehuda Halevi, judendomens hjärtesträng, död 1140. Han är folkets gunstling, ingen

har som han, varken förr eller senare, sjungit Israels sång. Bibelns bud (5 Mos. 12:19): »Se till, att du inte glömmet bort leviten», detta bud har i judisk folkmun kommit att hänföras till Jehuda Halevi. Jag måste avstå ifrån att inom ramen för detta föredrag ens antydningssvis försöka skildra hans storhet, men jag skulle vilja citera det ord som Franz Rosenzweig har satt som motto över sina översättningar av Jehuda Halevi: »O, käre läsare, lär dig grekiska och kasta min översättning på elden.» Det hade Friedrich Leopold von Stollberg sagt om sin översättning av Iliaden. Det skulle faktiskt löna sig att lära sig hebreiska bara för att kunna läsa Jehuda Halevi. Jehuda Halevi var läkare och levde i de litterära kretsarna i Andalusien. Han var societetens gunstling och skrev sina sånger för den. Plötsligt vände han den emellertid ryggen, undflydde hovkretsarna, avstod från de arabiska melodierna och vetenskapen, övergav tilliten till furstar och människors tillbedjan. Han ville inte längre vara slav.

Tidens tjänare tjänarnas tjänare är
Endast Guds tjänare är fri likväl
När därför varje man ber om sin del
Min del är Gud — säger min själ.

(Översättning: Församlingsblad för Mosaiska församlingen i Stockholm 1949 nr. 3.)

Jehuda Halevi vill endast tjäna Gud och han finner sin Gud i en trefaldig återvändo, nämligen till det heliga språket, till den heliga lagen och — vilket är det svåraste — till det heliga landet. »I öster mitt hjärta, jag själv i yttersta västern», sjunger han. Vi finner honom på färden till det heliga landet. Vi vet inte om han någonsin nådde fram till Jerusalem. Endast sagan vet att berätta att han sjöng sin sista sång, sittande på spillrorna från templet i Jerusalem, och att i detta ögonblick en

arab red fram över honom, och att han på detta sätt fann döden. Och detta sägs vara hans sista sång:

Sion, o säg mig, vill du icke spörja
Efter de dina i fångenskap där?
Hälsning jag har ifrån dem, som dig sörja
Hälsning från kvarlevan — ringa den är.

Både från öster, norr, väster och söder
Har jag välsignelse önskan med mig
Längtan och hopp, som än brinnande glöder
Fyller och drager vart hjärta till dig.

Finge jag vingar som örnen — jag skulle
Ila dit bort ifrån sorger och nöd
Och uti dig, du förödelsefulle
Slunga mitt hjärta och finna min död.

Avgudar alla skola försvinna,
Men din beskyddare, Han bliver kvar.
Härlig din framtid är, som du skall vinna,
Din ungdomsmorgon blir strålande klar.

(Opublicerad översättning: A. Fridman.)

Denna sång sjungs varje år den 9 Av i alla Israels synagogor. Och vad beror storheten i sången på? Dess effekt beror på att det här verkligen lyckats att genomgående i hela dikten bibehålla det tilltalande Sion i vokativ. Det första ordet, Sion, klingar fram genom alla de 34 tvåstrofiga verserna. Denna sång är egentligen ingen klagovisa utan klarsynt och hänförd vision. Den ger uttryck åt vetande om Israels lidande och Israels storhet. Båda är förutbestämda att kröna Sion med evighetens krona: »Hell den som härdar ut och som upplever det och ser, när Ditt ljus går upp ...»

Jehuda Halevis dagar är den judisk-spanska diktningens guldålder. Vi känner till ungefär femtio samtida vilka alla diktat vackra hebreiska sånger, men jag vill bara omnämna de båda Ibn Esra, Mose Ibn Esra och Abraham Ibn Esra.

Ingen hebreisk diktare ur de följande generationerna når upp till den spanska epokens jättelika gestalter. Vacker vers har även skrivits i fortsättningen och nya diktformer har överförts från den arabiska poesin till den hebreiska, såsom t.ex. makamenerna, ett slags bisarr rimprosa. Många divaner från Spanien och från Provence kunde nämnas och mycket skulle kunna sägas om de italienska diktarna, om Immanuel från Rom, om Jehuda Abarbanel, mera känd som Leone Ebreo. Vi borde bege oss ännu till många länder för att stifta bekantskap med hebreisk diktning, bl.a. till Palestina för att lära känna sabbatdikten »Lecha dodi»s författare, Salomo Alkabetz, som levde i Safed på 1500-talet i en krets av mystiker. Det finns piutim, som är väl värda att lära känna, på Balkan, i Aden, i Calcutta och t.o.m. i Cochinchina. Men vi måste sluta.

Det som jag har anfört, har egentligen bara varit aforistiska antydningar om ett stort ämne. Skulle det emellertid ha lyckats mig att visa att Israels diktning under medeltiden inte behöver stå andra folks efter och att det lönade sig att ägna en timma åt denna diktning i den gamla ärevördiga universitetsstaden Lund, så ber jag att få framföra mitt hjärtligaste tack för den ära och den glädje Ni berett mig genom att ägna mina ord Er uppmärksamhet.¹

Litteratur:

Mibchar haššira ha'ibrit. Anthologia hebraica, poemata selecta a libris divinis confectis usque ad Iudæorum ex Hispania expulsionem (A. mcdxcii) tractavit *H. Brody*, adiuvante *M. Wiener*; Leipzig 5682–1922 (Insel-Verlag).

Zunz, Leopold: Die synagogale Poesie des Mittelalters. Berlin 1855. — Literaturgeschichte der synagogalen Poesie. Berlin 1865.

Elbogen, Ismar: Der jüdische Gottesdienst (s. 280-353) Frankfurt a. M. 1931.

Davidson, Israel: Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry, I-IV. New York 1924-1933.

¹ Ovanstående är en föreläsning, hållen av överrabbinen Doktor Kurt Wilhelm å Akademiska Föreningen, Lunds Universitet.

Vedergällningsprincip i biblisk straffrätt.

Av Fil. lic. Herman Wohlstein.

I ett föregående nummer av »Vår Röst», utgiven av World's Jewish Congress, har Emil Kronheim kortfattat sökt bemöta några i en större dagstidning publicerade insinuationer beträffande den äldre hebreiska Bibelns (= pentateukens) straffrättsliga moral. Dessa för övrigt mer än 2.000 år gamla tillvitelser riktar sig även denna gång i huvudsak mot det »ödesdigra» stället 2 Mos 21:24: »... öga för öga, tand för tand, hand för hand, fot för fot etc.» Mot en rent bokstavlig översättning, varur man givetvis vill bevisa den mosaiska tidens primitiva, ja, grymma rättskultur, har flertalet judiska och en del andra forskare hävdad att ordet »för» här måste ha betydelsen »i stället», d.v.s. »skadestånd», detta närmast utifrån det rent språkliga argumentet att »*táchat*» är en partikel som aldrig sätts i förbindelse med begreppet »vedergällningsstraff».

Söker vi nu efter *bakgrunden till berörda sats*, visar redan en jämförelse mellan denna och de två närmast föregående verserna (22-23) att de organiskt inte alls kan höra tillsammans. Vers 22 statuerar ett fall, att vid slagsmål mellan två män en havande kvinna med embryo träffas men inget dödsfall (asón) inträffar. Den skyldige har att erlægga böter. Vers 23, att vid dödsfall den skyldige har att ge *liv för liv*. Här är det tydligt tal om att mord — i enlighet med vedergällningsprincipen, liksom ju ännu exempelvis i USA — beläggs med dödsstraff. *Men att den följande satsen, »öga för öga, tand för tand etc.»*, omöjligt kan passa in här som motivering är ju lätt att inse. Den hänger så att säga »i luften» och kan inte organiskt info-

gas här. *Min förmodan är därför, att en sats bör underförstås, med en lydelse som: [Om en man slår och förstör en annans öga eller tand, etc., skall han ge] öga för öga etc. Med hänsyn till följande verser 26-27 tycks mig denna suppling mycket övertygande. Det heter där: Om någon slår sin slav eller slavinna i ögat och fördärvar det, skall han släppa den skadade fri som ersättning för ögat. Och om någon slår ut en tand på sin slav eller slavinna, skall han släppa den skadade fri som ersättning för tanden.*

I den berömda Kodex Hammurabi, tillkommen mot slutet av denne store babyloniske härskares regering, ungefär år 1690 före den allmänna tideräkningen, 400 år före dessa äldsta bibliska strafflagar, utmäts olika straff, allteftersom de begås mot socialt högre ställda («adelsmän») eller mot lägre. Så exempelvis i §§ 196-97. Om en man förstör en annans öga skall hans eget öga slås ut; om han bryter benet på en annan, skall hans eget ben brytas. Här är det tal om en klar jus talionis — vedergällningsprincip. Vid motsvarande förseelser mot en muslikenu, d.v.s en man utan grundegendom, träder i stället för lex talionis endast skadestånd på 1 mans silver = ung. ½ kg. (Pallis, Babylonisk Kultur, Köpenhamn 1948, s. 132).

Jämför härmed den interpolerade satsen, till 2 Mos. 21:24, respektive verserna 26-27! I de sistnämnda är det ju fråga om en slav, som får full frihet för sitt utslagna ögas eller rent av sin tands skull, medan i den interpolerade satsen omedelbart förut: [Om en man slår och förstör en annans öga eller tand, skall han ge] »öga för öga, tand för tand, hand för hand, lem för lem etc.» Det torde vara fråga om en fri mans våldsdåd mot en likaställd. I »slav-verserna» (26-27) kan *partikeln »tachat» endast återges med »ersättning»: ägaren skall frige honom tachat ejnó, respektive tachat schino, och analogt kan man därav sluta att även i vår centrala sats 21:24, 'ajin tachat 'ajin, schen tachat schen, detta torde vara fallet.*

Medan för Kodex Hammurabis vidkommande en fri man, som begår nämnda våldsdåd mot en likställd, döms enligt den stränga jus talionis och en man i lägre position av våldsverkaren bara har att fordra skadestånd, skulle det enligt Skriften i motsvarande fall heta: Vid en fri mans våldsdåd mot en likställd: 'ajin tachat 'ajin, etc., *skadestånd i proportion till fallets allvar*; vid våldsdåd mot slav eller slavinna — full frihet. Typisk för den oerhörda klyftan mellan Bibelns och Hammurabis lagstiftning är just det förhållandet, att i den förstnämnda övergrepp mot slavar straffas hårdare än mot frimän, *medan i Hammurabis lag* detta beläggs med det lägsta straff i form av helt obetydliga böter (Pallis, anf. arb. s. 133).

Återgår vi till vår vers 21:24, ser vi sålunda att tolkningen av »tachat» som »proportionell ersättning» träffar andemeningen avgjort bättre än den bokstavliga — grymma. Den muntliga traditionen i Talmud (Babe komma 84 b) beslutar sig utan vidare för den bildliga. Den nyare forskningen i Sverige, representerad bl.a. av H. S. Nyberg, har fått betydligt mera respekt för den muntliga traditionens grundläggande betydelse för uppfattningen av Skriftens traditionshistoria — i motsats till 1800-talets ensidigt evolutionistiska syn.

Döda-Havsmanuskripten och fornkyrkan.

Av Fr. L. Deltombe.

Den upptäckt av ett antal mycket gamla manuskript, som gjordes vid Döda Havet för nu omkring fem år sedan, är väl känd. Denna tidskrifts läsare har utan tvivel hört talas om de teorier angående Fornkyrkan som med anledning av upptäckten uppställdes i Frankrike av professor Dupont-Sommer i Sorbonne och i Sverige av professor Widengren vid Universitetet i Uppsala.

Vi ämnar här framlägga dessa teorier och yttra oss om vad man för närvarande kan tänka om dessa. Vi är emellertid övertygade om att detta egentligen inte utgör annat än en början, och att det hela måste lända till en utveckling under de närmast följande åren därhän att en integral publicering av dokumenten ifråga kommer till stånd. Dupont-Sommer¹ är mannen för dagen i denna fråga. Ryktet om hans teorier har förskaffat honom ett så stort hedersomnämmande att han för det nästföljande året kommer att hålla Schweichs föreläsningar, som är British Museums mest skattade föreläsningsserier. Det är inget tvivel om att man fortsätter att tala om honom i pressen och i de vetenskapliga tidskrifterna på samma sätt som man redan gjort.

Vi hoppas att våra läsare skall finna de utgångspunkter som tillåter dem att bilda sig ett personligt omdöme om hans teorier. För övrigt är vi övertygade om att värdet av dessa diskussioner kommer att vara långt ifrån negativt, vilket vi härmed ämnar visa.

Upptäckten av manuskripten vid Döda Havet.

Det började som i en roman. Våren 1947 observerade en beduin av Taamirastammen² i Juda öken öppningen till en grotta, medan han sökte efter ett vilsegånget får. Av nyfikenhet kastade han en sten ditin. Den föll ned med ett sällsamt klirrande ljud, som om någonting hade gått sönder därinne. På en gång nyfiken och en smula rädd, det berättade han senare, skyndade han sig att söka efter någon kamrat. Tillsammans hasade sig dessa båda in genom öppningen. Och där i det svaga ljuset, som föll genom hålet, varseblev de en ganska djup grotta och på dess botten några lerkärl. Ett av dessa hade krossats av stenen. Bitarna låg strödda på marken.

De två beduinerna undersökte lerkärlen. I stället för den skatt som de räknade med att finna, fick de inte ut mera därav än några läderrullar insvepta i tyg, och när de vecklat upp dessa, såg de en för dem okänd skrift. I brist på annat försåg de sig med vad de funnit och gick sin väg. De försökte först sälja fynden till någon antikvitetshandlare i Betlehem och sedan i Jerusalem. Efter långa vandringar, som det vore för långt att berätta här, finner man en vacker dag att det Hebreiska Universitetet i Jerusalem kommit i besittning av sex av rullarna, försedda med kanoniska eller okända hebreiska texter, och att den syriske ortodoxe metropoliten av Jerusalem å sin sida förvärvat fem av dem. Både de ena och de andra tycktes datera sig från en mycket tidig epok. Kanske skulle man våga formulera det så: från en epok före den kristna tidsåldern.

När den vetenskapliga världen erfor nyheten, ställde den sig till en början misstänksam. Hur många falska antikviteter har inte i det förgångna vitt och brett låtit tala om sig? Fastän redan nu gammal, är historien om manuskripten av 5 Mosebok av Shapira långt ifrån glömd.³

Det behövs bara att man gör ett besök i grottan och verkställer en metodisk utforskning av den för att alla misstankar

skall undanröjas och alla garantier skall erhållas, vilka utvisar att vad som förtäljs om upptäckten är autentiskt.

Denna undersökning och utgrävning kunde olyckligtvis inte företas förrän i början av februari 1949. Oroligheterna i Palestina underlättade synbarligen inte dessa saker. — Det var Mr. Harding, direktör för Service des Antiquités de Jordanie, och dominikanpater de Vaux, direktören för l'Ecole Biblique de Jerusalem, som äran tillkommer liksom uppdraget att göra denna undersökning. Olyckligtvis hade tidsförlusten på nästan 20 månader, som förrunnit mellan den första upptäckten och den officiella utgrävningen, utnyttjats av personer som företagit utgrävningar i hemlighet, ditlockade synbarligen av helt andra intressen än de vetenskapliga. Jordgolvet i grottan var helt och hållet uppgrävt, krossade lerskärvor låg strödda runt omkring ända till flera hundra meter utanför grottan. Det finns tyvärr former av vandalism som lagarna är oförmögna att förhindra. Vilken mängd av värdefulla upplysningar har de inte spolierat, dessa sabotörer, som däremot tillvunnit sig en medelmåttig vinst av sitt magra byte! Den utgrävning som först företogs av de två vetenskapsmännen bekräftade att de nyförvärvade manuskripten med säkerhet härrörde från denna grotta, ty man fann talrika fragment av dem på grottans golv. Man fann likaledes ett stort antal andra fragment, stundom minimala till storleken. De bar endera bibliska eller apokryfiska texter av känt eller okänt slag — allt som allt omkring 600 fragment. Denna dyrbara uppsättning blev anförtrodd till pater de Vaux för vidare utforskning och publicering. Man samlade på samma sätt ihop alla de skärvor som man kunde finna — tillsammans 12 korgar — för att approximativt kunna uppskatta antalet lerkärl som innehållit manuskript. Antalet sådana kunde då uppskattas till ett femtiotal. Eftersom 3 à 4 rullar lätt kunde rymmas i ett enda lerkärl, blev det alltså upp till 150 à 200 stycken som man måste uppskatta det ursprungliga antalet rullar i grottan till. Ett verkligt bibliotek!

Då utgrävningarna avslutades vidtog laboratoriearbetena. Härigenom skulle det avslöjas vilka skrifter man hade att göra med. Snart hade man upptäckt att de påträffade 11 rullarna i verkligheten utgjorde 7 avslutade arbeten. Samlingen tycktes ha tillhört en judisk sekt, och utan tvivel skulle den ytterligare analysen åstadkomma att man kunde fastslå av vad slag och från vilken tid.

Bland de fem rullar som ingår i den syriska serien och som snart för publicering anförtroddes till »American School for Oriental Research» i Jerusalem, finns en fullständig text av Jesaja. Detta är en ovärderlig skatt, om man betänker att Bibelns äldsta hebreiska manuskript, som innehåller den s.k. massorétiska texten, endast går tillbaka till 800-talet. Vidare en kommentar till Habackuk, ett verk som utsträcker sig över två rullar och som man först kallade sektens regler. Den femte rullen slutligen var mycket svår att utforska på grund av dess förfallna tillstånd och emedan den var mycket förtorkad. Denna rulle är en aramenisk skrift, som intill närvarande stund är okänd men som kanske är en »apokalyps av Lamech». Denna text finns verkligen omnämnd i vissa apokryfiska listor, men man betraktade den intill nu som förlorad.

Bland de sex rullar som förvärvats av det Hebreiska Universitetet, finner man först en märklig text som av författaren titulerats »Ljusets Sons strid mot Mörkrets Son», vidare fyra rullar med »Tacksägelsepsalmer». Den sista rullen slutligen utgör en andra Jesaja-text.

Hittills är amerikanarna de enda som har publicerat fullständiga texter. Våren 1950 publicerade de band I, som innehöll första texten av Jesaja och kommentaren till Habackuk. Ett år därefter, nämligen på våren 1951, utgavs sektens regel under namnet »Manual of Disciplin» (Handbok i tukt). Vi skall längre fram närmare redogöra för dessa två dokument.

Det Hebreiska Universitetet har ännu inte publicerat någon text. Emellertid har Sukénik, en av professorerna vid detta

universitet, publicerat två preliminära rapporter, vilka erbjuder oss några sammanfattningar och utdrag av dessa texter. De psalmer som vi sålunda erhållit, liknar våra kanoniska psalmer utan att dock äga vare sig dessas andliga charm eller doft. Jesajas andra text är liksom den första i huvudsak överensstämmande med den traditionella massoretiska texten och tycks t.o.m. stå denna närmare än den förra. Det mest besynnerliga av dessa dokument är med visshet boken om »Ljusets Sons strid mot Mörkets Son». Enligt det fragment som Sukenik publicerat, rör det sig faktiskt om en militär förordning till de judiska prästernas bruk. Prästerna och leviterna var i egentlig mening inte stridsmän, men de hade likväl en roll att spela mitt ibland soldaterna under bataljens gång. De ombesörjde signaleringen genom lämpliga trumpetstötter och följde hela förloppet olika faser med trumpetsignaler enligt en mer eller mindre mystisk eller magisk kod.

»Les⁴ trompettes sonneront sans arrêt, jusqu' à ce que les frondeurs aient fini de lancer (des pierres) sept fois. Et ensuite les prêtres sonneront pour ceux-ci des trompettes (sur l'air) du repli, et (les frondeurs) viendront à côté de la première ligne pour se tenir à leur poste. Puis, les prêtres sonneront des trompettes (sur l'air) de l'appel et les trois étendards des troupes de pénétrations sortiront des portes (du champ) et prendront position entre les lignes, ayant à côté deux des charristes, à droite et à gauche. Puis les prêtres sonneront des trompettes, d'un son large, pour la formation de combat. Alors les chefs de file se déploieront ... et les lévites et tous en même temps que les trompes, feront rentir d'une seule voix une immense clameur guerrière, de façon à faire fondre le coeur de l'ennemi ... etc.» (traduction Dupont-Sommer)⁵

Man kan lätteligen föreställa sig den mängd av frågor som framkom vid en upptäckt av detta slag. Först och främst, från vilken epok härrörde de funna dokumenten? För vem och till vad ändamål har de blivit sammanställda? När har de blivit

placerade i grottan? Av vem och med vilket syfte? Har de alla samma ursprung, är de författade under samma epok? Om man tar för troligt att antalet dokument har varit ännu större, varför har då dessa blivit bevarade och inte de övriga? Var är dessa övriga dokument, och när har vandaliseringen av grottan verkställts? Det är klart att dessa olika frågor inte kan besvaras på en dag. Rörande dokumentens exakta ursprung, data för deras tillkomst samt deras inbördes förhållande till varandra, skall utan tvivel den detaljerade analysen av var och en för sig frambringa de bästa beskederna. Man måste för den skull invänta den fullständiga publikationen. Blott och bart angående data för deponeringen i grottan kan man fråna och med nu framlägga ett svar, som lämnats i grottan av de spår vilka inte tillvaratagits av de plundrande utgrävorna. Krukmakeriets stora betydelse inom arkeologin är välbekant. Förfaringssätten vid tillverkningen har tillräckligt mycket förändrats från den ena epoken till den andra under forna tider, för att man i allmänhet skall kunna fastslå tiden för en epok med stöd av de lerkruskärvor som härrör från denna tid. Lerkruskorna i grottan liksom de hopsamlade lerskärvorna har alltså underkastats en mycket noggrann undersökning, och härigenom har man varit i stånd att med undantag av tre kärvor av en kokgryta och av en lampa, vilka härrörde från den romerska epoken, fastställa att allt det övriga tillhör slutet av den hellenistiska tiden. Detta vill för Palestinas del säga början av det första århundradet före Kristi födelse.⁶ Därmed har man funnit en exakt utgångspunkt. Men vad betyder närvaron av spår från den romerska epoken? Man talar då om senare vandaliserande inbrott i grottan. Och faktiskt uppger man under följande epok egendomliga sakförhållanden. På Origines' tid⁷ och senare under den arabiska epoken⁸ var det nämligen fråga om hebreiska manuskript, funna i grottor nära Jeriko. Intill närvarande stund fattas inte desto mindre uttryckliga bevis för att det gäller samma grotta.

Å andra sidan fanns det en annan kategori av vittnesbörd, som innebar kronologiska hänvisningar. Dessa var de linnestycken som använts att svepa omkring rullarna. Dessa olika fragment lämnades alltså till en undersökning enligt kärnfysikens förfaringsmetoder, och denna undersökning har lett till fastställandet att dessa alla linnestycken härrör från en epok, som sträcker sig från år 167 före Kristi födelse till år 233 efter Kristi födelse.⁹ Härmed ges uppenbarligen en dyrbar bekräftelse på de slutsatser som erhållits genom undersökningen av lerkrukorna. För övrigt visar det sig att det just är inom denna tidsintervall som majoriteten av vetenskapsmännen i närvarande stund daterar manuskripten efter dessas egna kännetecken.¹⁰

För att inom denna period tidsbestämma vart och ett av dessa verk har emellertid olika hypoteser framkastats, vilka divergerar avsevärt från varandra. Varje dokument måste för övrigt undersökas helt för sig. Eftersom kommentaren till Habackuk var det första publicerade verket, blev det helt naturligt mot denna som forskarnas första ansträngningar samlades. Och det var i samband härmed som Dupont-Sommer kom att så helt träda i förgrunden, i och med att han framlade sina redan berömda teorier om fornkyrkan.

Dupont-Sommers teorier.

Den amerikanska upplagan av kommentaren anlände till Frankrike i början av maj 1950. Redan den 26 maj detta år kunde Dupont-Sommer göra en rapport härom till »Académie des Inscriptions et Belles-Lettres». Utan att invänta detta sällskaps redogörelse därav, publicerade han själv i ett mindre häfte den notförsedda texten av sin inlämnade rapport. Samtidigt bearbetade och utvecklade han samma ämne i en tidskriftsartikel.¹¹ Redan i juli publicerade han en liten bok, avsedd för icke-specialister. I denna senare framlade han hela den doku-

mentsamling, som just då var känd, samt de slutsatser han drog därav.¹² Genom att Dupont-Sommers teorier spreds på detta sätt vida utöver vetenskapliga tidskrifters läsekrets, nådde de också den stora pressen. »Le Figaro Littéraire» publicerade den 24 februari 1951 en lång intervju. Man kan också förstå den brådska vår författare lade i dagen för att befria sig från »en hemlighet, som pressade honom». Man förstår hans glödande iver att göra sin upptäckt känd, ty denna är av överväldigande slag: Det Nya Förbundets Sekt, varifrån Habackuks kommentar utgår och vars Regel likaledes skulle varit bevarad i grottan, har drag gemensamma med kristendomen. Denna sekts grundare, en viss »Rättfärdighetens Lärare» som hade förföljts av en gudlös präst, uppvisar förvirrande likheter med Kristus.

»Le¹³ maître galiléen, tel que nous le présentent les écrits du Nouveau Testament, apparaît à bien des égards, comme une étonnante réincarnation du maître de justice. Comme celui-ci il prêche la pénitence, la pauvreté, l'humilité, l'amour du prochain, la chasteté. Comme lui, il prescrit d'observer la Loi de Moïse, toute la Loi, mais la Loi achevée, parfaite, grâce à ses propres révélations. Comme lui il fut l'Elu et le Messie de Dieu — le Messie rédempteur du monde, comme lui il fut en butte à l'hostilité des prêtres, du parti des Saducéens. Comme lui, il fut condamné et supplicié. Comme lui, il monta au ciel près de Dieu. Comme lui, il exerça le jugement sur Jérusalem qui, pour l'avoir mis à mort, fut prise et détruite par les Romains. Comme lui à la fin des temps, il sera le souverain juge. Comme lui il fonda une Eglise, dont les fidèles attendaient avec ferveur son glorieux retour ... Toutes ces similitudes — je ne fais qu'effleurer ce sujet — constituent un ensemble presque hallucinant».¹⁴

Sekten blomstrade under första århundradet före Kristi födelse; »Rättfärdighetens Lärare» avrättades ungefär år 65-63;

Habackuks kommentar avfattades omkring år 41. Sekten flydde en tid till Damaskus och återkom sedermera till Palestina, där den skingrades vid tiden för det judiska kriget år 66-70, och anförtrodde då sina manuskript till gömstället vid Döda Havets kust. Mellan dessa två sista tidpunkter alltså föddes den kristna Kyrkan, en »sekt» som liksom den föregående har utgått från judendomen. Liksom den »Rättfärdige Lärarens» sekt gör den kristna Kyrkan anspråk på att till grund för sin lära lägga Jesu, hennes grundares, lidande, död, uppståndelse och slutliga återkomst. Likheten mellan de två är alltför stor för att det inte skulle ha varit lån från den ena till den andra. »Överallt där likheten tvingar till eller inbjuder till ett lån», förklarar Dupont-Sommer kategoriskt, »gjordes lånet av kristendomen.»¹⁵ I överensstämmelse härmed bör alla problem vilka hänför sig till urkristendomen, åter tas upp till granskning. Man har under loppet av det sista seklet samlat ett visst antal judiska texter, kallade apokryfer av katolikerna och pseudoepigrafer av protestanterna. Dessa skrifter spreds en tid med hänförelse i den judiska världen och även inom den kristna Kyrkan. Sådana skrifter är t.ex. Henoks Bok, Jubiléerboken och De tolv patriarkernas Testamente. Man erkänner gärna att vissa av dessa texter har ändrats av kristna händer. Dupont-Sommer håller före, att arbetet med dessa texter hädanefter måste göras om från början. Deras litterära släktskap från grottan är en inbjudan att tillskriva dem samma ursprung.» — »Il¹⁶ est maintenant certain — et c'est l'une des plus graves révélations de la Mer Morte — que le Judaïsme du premier siècle de notre ère a vu s'épanouir autour de la personne du Maître de Justice toute une théologie du Messie souffrant, du Messie Rédempteur du monde».¹⁷ Men inte nog därmed. Kommentaren till Habackuk berör endast de två första kapitlen av den kanoniska boken. Dupont-Sommer drar härav den slutsatsen att vid tidpunkten för författande »les¹⁸ écrits canoniques des prophètes pouvaient encore recevoir diverses adjonctions».

»L'alerte étant ainsi donnée il faudra réexaminer d'un oeil nouveau maints passages de l'A. T. lui-même. Partout où il y est plus ou moins explicitement question d'un oint ou d'un prophète enlevé par une mort violente, comment ne pas se demander si le personnage visé n'est pas précisément notre Maître de Justice». ¹⁹ Och Dupont-Sommer anger ett visst antal sådana texter: Daniel 9, Sakarja 12:10-14, Psalm 22, Herrens tjänares sånger: Jesaja 42:1-4, 49:1-6; 50:4-9; 52:13-53:12. Dessa texter, säger Dupont-Sommer är förvisso sent gjorda tillägg, utförda av medlemmar från denna vår sekt, vilka antagligen var de hemlighetsfulla esséerna, som beskrivs av Philo och Josefus. Och författaren drar följande slutsats: »Ce ²⁰ n'est pas une révolution qu'apportent dans les études biblique les documents de la Mer Morte, c'est, on le pressent déjà, une cascade de révolutions». ¹⁹

Vetenskap och tro.

Man ser att anspråken inte är obetydliga. Innan man i detalj undersöker de argument på vilka de grundar sig, skulle det inte vara värdelöst att fastställa vår egen principiella inställning till dylika teorier. Somliga menar verkligen att den troende inte är i stånd att skaffa sig en verkligt vetenskaplig hållning inför en teori som angriper tron, ty enligt dem anser han sig nödgad ta på sig en försvarsattityd, som hindrar honom att i all objektivitet behandla de problem om vilka frågan väckts. För att ge oss själva alla garantier härom säger vi alltså att vi utan minsta oro ser Dupont-Sommers teorier framträda. Tvärt emot vad vissa personer skulle kunna tro eller hoppas, hotar dylika teorier ingalunda de traditionella grundvalarna i den kristna tron. För dem som skulle kunna förvåna sig att se analogier uttryckligen framhävas mellan Fornkyrkan och vissa judiska sekter, finns verkligen anledning påminna om att Kristus aldrig på ringaste sätt haft avsikt att instifta en *ny* religion.

Nej, han har tvärtom kraftigt understrukit att han kom för att fullfölja, fullkomna och *fullända* lagen och profeterna i dessa ords fullaste mening. Och han har utslungat ett glödande anathema mot dem som ville göra anspråk på att handla anorlunda.²¹ Och vad bättre är, han har t.o.m. betonat att de mest betydande fakta av den frälsningslära han frambar, såsom hans lidande, hans död och uppståndelse, redan var förutsagda i och med uppenbarelsen i Gamla Testamentet.²² Sakförhållandet — om det nu är tillförlitligt — att vissa judiska kretsar skulle ha kunnat i profeternas skrifter upptäcka eller gissa sig till vissa drag av den kristna frälsningsläran, skulle inte ha något oantagbart i sig, fastän man intill närvarande stund har allvarliga skäl till tvivel härpå.

Om man går med på den första punkten, skall man på liknande sätt medge att det inte är någon omöjlighet att vissa judiska kretsar hade kunnat gå ännu längre och kunnat tro att sådana frälsningsvillkor faktiskt blivit förverkligade i någon annan betydande mästartegestalt *före* Kristus. Vi vet historiskt sett att sakförhållandet har tillämpats på Bar Kokhebah, erkänd som Messias av sina lärjungar omkring år 132-135 av vår tideräkning. Varför skulle det som åstadkommits *efter* Kristi ankomst, inte ha kunnat åstadkommas *före*? Det var säkerligen inte det andra århundradets kristna, vilka fortfarande var ganska obetydliga och hjärtligt föraktade av dem som ivrade för judendomens sak, som har kunnat åvägabringa denna efterhärming! Som vi framdeles kommer att uppvisa, har vi verkligen förlorat mycket av kunskapen om de judiska och de judekristna kretsarna i början av vår tideräkning genom det faktiska sakförhållandet att först judendomen och sedan kyrkan har utfört på varandra följande reningsprocedurer i sin respektive litteratur genom att undertrycka alla de apokryfer som fanns i överflöd ända intill denna tid hos den ena likaväl som hos den andra. Om de senaste upptäckterna tillför oss ett förnyat ljus över denna period, som är ganska så dunkel, är vi de

första att glädja oss däråt. Genom dylika upptäckter skulle vissa kristna drag kunna tyckas vara mindre nya, mindre specifikt kristna, än vad man förut trodde. Vissa drag av evangelisk moral t.ex. skulle avslöjas som kända och praktiserade inom den judiska världen före kristendomen. Men liksom vi igenkänner det gudomliga verket lika väl i Gamla testamentets uppenbarelse eller i det utvalda folkets moraliska utveckling som i Frälsarens undervisning, kommer detta inte att förändra ett jota i det värde som uppenbarelsen, den judekristna uppenbarelsen, har för hela världen. Detta helt enkelt fastställer dess art klart och tydligt.

Om vi sålunda antar problemet — fortsätter vi att resonera på ett rent hypotetiskt sätt. — Man kunde intill gränsen av visshet förutsätta existensen av en judisk sekt, vilken innehade verkliga analogier med kristendomen, och särskilt en speciell tro analog med den kristna tron, här i detta fall överförd på en berömd personlighet, vilken verkligen dömdes till döden och hölls för att vara uppstånden — detta är i det stora hela Dupont-Sommers hypotes. Men då kvarstår att svart på vitt visa, varför av de två rörelserna, den kristna kyrkan och den judiska sekten, den ena har lyckats med att besegra världen, medan den andra på det bedrövligaste sätt har gått under. För att återuppta Renans formel, som Dupont-Sommer med nöje citerar: må man först bevisa inför oss att »kristendomen är en essenism» och, förutsatt att man lyckats därmed, må man inte glömma att också visa oss varför denna essenism har lyckats på »ett så utomordentligt sätt». Men för att styrka denna andra hypotes borde man givetvis framhäva de väsentliga punkter varigenom kristendomen skiljer sig från den judiska religionen, d.v.s. visa dess uttryckligen gudomliga karaktär och allt som i själva verket gör den till en helt ny företeelse i förhållande till det övriga. Det är med detta som den kristna apologetiken sysselsätter sig med framgång sedan mer än hundra år tillbaka. Vi skall framdeles se hur det är anledning

att besvara de argument genom vilka man idag påstår sig återuppliva dessa gamla teser.

Kommentaren till Habackuk.

Som vi påpekat är det midrasch-texten till Habackuk²³ som har givit Dupont-Sommer idén till och de grundläggande beståndsdelarna i hans tes. Det är alltså vid denna skrift som vi först skall uppehålla oss. Därefter skall vi i en följande del undersöka de texter som Dupont-Sommer sätter i relation till den.

Midrasch-texten till Habackuk är ett ganska kortfattat dokument. Det innehåller tretton spalter på sjutton rader vardera. Första spalten är rätt illa medfaren liksom nedre delen av alla de andra, vilket förorsakar ganska betydande utelämnningar i texten. Emellanåt saknas sista raden nästan helt och hållet. Författaren som citerar profeten vers för vers, har för avsikt att ge en tillämpning på sin tids händelser. De tilldragelser som detta profetiska budskap förutsäger är beskrivna tillräckligt vagt för att passa för tillämpningar på mycket olika förhållanden. Författaren av kommentaren använder en siares språk. Han nämner inget namn, men ger åt var och en av sina anspelningar en tillräckligt tydlig form för att hans läsare skall förstå honom — åtminstone kan man tänka sig det. Man får se en viss »Rättfärdighetens Lärare» uppträda, en präst för vilken »Gud har uppenbarat alla hemligheter i sina tjänare profeternas ord.» (VII,4) Denna person har med visshet ett lysande uppdrag att fullgöra hos Guds folk. På tal om den berömda versen hos Habackuk (4:4 b): »Den rättfärdige skall leva genom sin tro» (som Paulus citerar i samband med sin doktrin om frälsningen genom tron) sägs det oss: »Förklaringen härav rör alla dem som iakttar lagen i Juda hus och som Gud skall rädda från Domens hus på grund av andras nöd och deras tro på »Rättfärdighetens Lärare.»²⁴

Men denne Rättfärdighetens Lärare har ställt sig i opposition mot en viss »Lögnens Man», som även kallas den »gudlöse prästen». Denne »har härskat över Israel», men han har svikit de förhoppningar man hade på honom vid hans tronbestigning (VII,9). Rättfärdighetens Lärare har riktat en »tillrättavisning»²⁵ mot Lögnens Man (V,10) (19), vilket har föranlett denne att begå en »missgärning» mot honom (IX,9). Denne Lögnens Man är utan tvivel också »Lögnens Profet» (X,9), som har fört många människor vilse genom att bygga fåfångans stad i det blod som utgjutits, då han grundade ett samhälle i lögnen ... etc.»

Vari består då den mot Rättfärdighetens Lärare begångna »missgärningen»? Genom tolkning av två svåra texter tror sig Dupont-Sommer se anspelning på de straff som ådömts Läraren, straff som slutligen har förorsakat dennes död. Han över-sätter nämligen kommentaren till Habackuk 2:7 på följande sätt.

»L'explication²⁶ de cette parole concerne le prêtre impie qui s'est révolté (lacune de deux lignes: vers la fin de cette lacune suppléer à peu près ... et il persécuta le Maître de Justice lequel fut) frappé par lui en vertu de jugements iniques; et d'odieux profanateurs commirent des horreurs sur lui et des vengeances sur son corps de chair.»

Dupont-Sommer sluter sig av detta textställe till att Läraren var ett gudomligt väsen, som inkarnerade sig för att leva och dö liksom en människa. Som vi sett framkallade dock denna tolkning, som i övrigt understöddes i pressen, omedelbart opposition från ett flertal kritiker: Bonsirven,²⁷ Daniélou,²⁸ Coppens,²⁹ Vermes och Lambert³⁰ samt de Vaux.³¹ Alla anmärkte bl.a. mot Professor Dupont-Sommer att det var att göra det alltför lätt för sig att helt omotiverat uppställa en tes av denna betydelse på grund av en utelämnning i texten. Bortsett från filologiska spörsmål anmärker man dessutom att denna tolkning klipper omotiverat av meningen inför omnämmandet

av Rättfärdighetens Lärare och gör denne till subjektet för den följande satsen. Detta står i uppenbar motsats till kommentatorns tillvägagångssätt i övriga delar av stycket. Slutligen är uttrycket »köttslig lekamen» ingalunda, som författaren vill ha det, reserverat för Kristi mänskliga natur i motsats till hans gudomliga natur (som i Brevet till kolosserna 1:22), utan det används lika mycket i en vidare bemärkelse i samma brev (Kol. 2:11) med avseende på den kristne eller i Syrak (23:17 enligt Septuaginta) för att beteckna den okyska människan. I en annan senare artikel³² har Dupont-Sommer svarat de kritiker som riktat sig mot honom. Han har där avstått från sin hypotetiska artonde rad och föreslagit ett fyndigt återställande av orden i den utelämnade satsen, som verkligen skulle kunna stämma överens med texten. Men det är inget annat än en ren hypotes. Dupont-Sommer har ingenting emot att själv medge det.³³ Omnämmandet av Rättfärdighetens Lärare i utelämnningen är ingalunda säkert, och subjektväxlingen förblir onormal. Vi tror oss alltså inte överdriva, då vi säger att ingen allvarligt syftande författare kan tillerkänna ett återställande av detta slag något bevisvärde. Inte ens Widengren har, trots sin förkärlek för tesen, nämnt något därom.

Emellertid tror sig Dupont-Sommer på ett annat ställe i dokumentet (sp. 11, rad 1-8) kunna utläsa andra detaljer i det lidande Rättfärdighetens Lärare utstod och t.o.m. ett återkallande i minnet av hans förmenta uppståndelse. Enligt honom skulle vers 2:15 hos profeten vara avfattad och kommenterad på följande sätt i dokumentet:

»Malheur³⁴ à qui fait boire son prochain répandant sa fureur et aussi des boissons enivrantes, pour que Dieu regarde leurs fêtes (Hab. 2:15).»

L'explication de ceci concerne le Prêtre impie qui a persécuté le Maître de Justice, afin de l'engloutir dans l'emportement de sa fureur. »Tu as osé le dévetir mais au moment de la fête chômée du Jour des Expiations, il leur est apparu tout

resplendissant jour les engloutir et pour qu'il trébuchâssent au Jour du Jeûne qui est pour eux un sabbat chômée».³⁵

En på förhand icke underrättad läsare går utan tvivel förbi detta ställe utan att däri finna den ringaste anspelning på övernaturliga ting. För Dupont-Sommer ställer sig saken helt annorlunda. Den Gudlöse Prästen har velat »uppsluka» Rättfärdighetens Lärare, d. v. s. bringa honom om livet. Det abrupta »Du har vågat avkläda honom» riktar sig tydligen till bödeln och är en hänsyftning till omständigheterna vid Lärarens död, hur denne var berövad sina kläder innan han avrättades. Författaren ser häri uppenbarligen en analogi till vad som vederfors Jesus. Därefter är det fråga om en underbar uppenbarelse, som enligt honom inte kan vara annat än en uppståndelse. Denna tillskrivs här genom subjektväxling, lik den på föregående ställe, gälla Rättfärdighetens Lärare. Denna tolkning vore, fortfarande enligt författaren, bekräftad av vers 15 b hos profeten, vilken översätts »för att Gud må se deras fester». Festen ifråga skulle vara den Försoningsdagsfest om vilken kommentaren talar, nämligen Jôm Klippur år 63 då Pompejus intog Jerusalem. Gud har alltså överantvaradat Jerusalem till dess fiender som straff för mordet på Rättfärdighetens Lärare. Detta skulle vara ytterligare en ofrånkomligt påminnande jämförelse med vad som vederfors Jesus.

Allt detta är, som man ser, mycket sinnrikt. Emellertid har denna översättning och denna tolkning av texten ådragit Dupont-Sommer lika mycket besvärligheter som föregående avsnitt. Man kan säga att kritiken varit enhällig med avseende på den egendomliga formen »Du har vågat». Denna subjektväxling mitt i texten bryter satsens rytm och framtvingar en felaktig läsning. Dupont-Sommer har haft detta så klart för sig att han själv i sin senare artikel utbytt denna översättning mot det opersonliga »man har vågat avkläda honom». Men är »avkläda» här den rätta översättningen av det hebreiska GLUTU? Filologerna diskuterar därom, ibland med en viss

hetsighet. Låt oss förskona läsaren från en alltför invecklad facklig diskussion och försöka förstå vår perikop genom dess förhållande till sammanhanget och till stycket i dess helhet.

Först och främst: om vad talar profeten till oss i den kommenterade versen? Om dryckesvaror och rus. Det var detta som vi nästan glömde under Dupont-Sommers påverkan.³⁶ Man kan snarare läsa versen i fråga (2:15) i den svenska Bibeln, som här följer den massoretiska texten. Skulle inte den hebreiska texten, betraktad utan förutfattad mening, ge en passande betydelse åt profetens vers? Med rätta gör oss en kritiker, Vermes,³⁷ uppmärksamma på att BL^c lika ofta betyder »komma att ragla», »sätta i ett tillstånd av förvirring», som »uppsluka». I stället för »för att uppsluka honom» och för »för att uppsluka dem och för att de skulle omstörta» skulle man helt enkelt ha »för att komma honom att ragla» och »för att komma dem att ragla och falla omkull», vilket är ojämförligt mera logiskt, eftersom det är fråga om att låta någon dricka. Låt oss även lägga märke till att man inte kan uppsluka någon *och* komma honom att nedstörta. Widengren har, utan tvivel omedvetet, förstått detta, eftersom han har klippt av satsen efter »för att förinta dem».³⁸ Vermes återställer följaktligen den av Dupont-Sommer förvridna meningen på följande sätt:

»Malheur³⁴ à qui fait boire son prochain en versant sa colère jusqu'à l'énivrer pour regarder³⁹ leurs fêtes. (Hab. 2:15).

Son⁴⁰ interpretation vise le Prêtre impie qui a poursuivi le Maître de Justice afin que par le débordement de sa colère, il le fasse tituber (comme un homme ivre) dans l'intention de le mettre à nu. Et c'est au temps de la fête chômée du Yom Kippour qu'il s'est manifesté à eux (dans toute son impiété) pour les faire tituber et trébucher le Jour même du Jeûne, leur sabbat chômée».⁴¹

Denna översättning tycks oss på ett tillfredsställande sätt motsvara profetens text. Utan tvivel ser man inte längre några anspelningar på övernaturliga ting, såsom Dupont-Sommer

gjorde. Men kan man verkligen läsa om sådana anspelningar utan förutfattad mening? Verbet ZP^c är ingalunda reserverat för Guds uppenbarelser i Gamla Testamentets teofanier, såsom författaren menar. I de hebreiska fragmenten av Syrak (13:15) betecknar detta verb den handling av den onda människan som »uppenbarar», »avslöjar» hennes onda gärningar.⁴² Dessutom ändrar Dupont-Sommers översättning meningen efter subjektbrytningen »du har vågat ...». I Vermes' översättning har subjektbrytningen försvunnit, och subjektet förblir detsamma ända till styckets slut. Som redan förut anmärkts, överensstämmer detta mycket bättre med kommentatorns vana. Men är denna inskränkning berättigad? Ja, svarade helt nyligen Henry Michaud,⁴³ som för övrigt påstår sig kunna stanna på den rent filologiska ståndpunkten. Michaud översätter själv sålunda: l'explication⁴⁴ concerne le Prêtre impie qui persécute le Maître de Justice pour l'engloutir dans son irritable ardeur à vouloir son exil».

Men är vi nu helt tillfredsställda? Inte riktigt ännu. Låt oss verkligen på nytt läsa igenom vårt stycke och jämföra det med återstoden av midrašen. Vi iakttar då ett visst hiatus mellan vår passus och det allmänna sammanhanget. Det är alldeles klart och tydligt att, i likhet med Dupont-Sommer, vår midraschist inte har i sitt huvud annat än sin Rättfärdighetens Lärare, den gudlöse prästen och förföljelsen, som verkligen var blodig. På den punkten är vi överens med Dupont-Sommer: midraschisten bryr sig inte om berusning och oanständighet. Han går helt och hållet upp i sitt hat mot den gudlöse prästen, och ingenting skulle verka så underskattande av hans uppfinningsrikedom som att anta att han skulle varit oförmögen att ur profetens bildspråk finna en antydning som passade in på situationen. Vi tror alltså att Vermes' översättning är riktig, men att den är ofullständig, om man inte i tanken håller fast vid midraschistens idé om en ordlek över den dubbla betydelsen av BL^c: komma att ragla — uppsluka; och av GLH: blotta

— sända i landsflykt. En sådan ordlek tycks till den grad vara i överensstämmelse med den semitiska mentaliteten att den knappast behöver belägg.⁴⁵ Om man alltså inför denna tvåfaldiga mening av de båda orden i Vermes' eller Michauds översättning, så tror vi att man erhåller styckets nära nog exakta mening.

Det är där inte fråga om vare sig dödsstraff eller underbara uppenbarelser. Uttrycket »engloutir» (uppsluka), vars riktighet vi medger för Dupont-Sommer (under formen av den nämnda ordleken), antyder utan tvivel en brottslig avsikt. De två andra texterna, som Dupont-Sommer återger i sin artikel i »Vetus Testamentum», bekräftar detta intryck utan att ange ytterligare detaljer. Och Dupont-Sommer medger slutligen att ingen text uttryckligen bevisar för oss att Rättfärdighetens Lärare verkligen dödades. För att i övrigt sammanfatta dessa slutledningar kan vi inte göra något bättre än att efter Widengren (men i en helt annan mening än hans)⁴⁶ citera vittnesmålet av en berömd forskare i semitiska språk, nämligen W. Baumgartner, en välkänd exeget från Basel. Sedan den schweiziske exegeten liksom vi har framhävt de intressanta beståndsdelarna av Dupont-Sommers tes, tillfogar han följande: »Aber⁴⁷ im übrigen kann man sich des Eindrucks nicht erwehren, dass Dupont-Sommer in seiner Entdecker-Freude beträchtlich über das Ziel hinausschiesst und dabei den festen Boden unter den Füßen verliert, so dass man seinen Kritikern schon weithin recht geben muss ... Auch wo tatsächlich Parallelen vorliegen beweisen sie nicht notwendig Abhängigkeit gerade von dieser Sekte; ähnliche Institutionen und Lehren sind in jenem Milieu nicht verwunderlich und dürften sich noch viel öfter gefunden haben ... Dass beidesmal die Sadduzäer den Ketzer verfolgten, die Römer kamen, der Prophet getötet (wenn der Lehrer d. G. wirklich getötet wurde; IX. 1 f. hinter einer Lücke ist nicht eindeutig und lässt sich allenfalls auf den gottlosen Priester von VIII, 16 f. beziehen wie es Coppens, van

der Ploeg, Schubert vorschlagen) und die Stadt zerstört würde ist einfach ähnlicher geschichtlicher Ablauf in jener Zeit ... von einer Himmelfahrt »près de Dieu« und einer Wiederkunft ist dort nirgends ausdrücklich die Rede ... die für Hab. Komm. XI,4 ff. behauptete »apotheose« (S. 55 f.) ... laden den betreffenden Stellen allzuviel Gewicht auf, das GUFT BSRU, »corps de chair« Rom. IX,3 reicht wirklich nicht zu Annahme des Inkarnation eines göttlichen Wesens (S. 46) womit auch seine Reinkarnation in Christus (S. 121) hinfällt usw.» (36).

Till en sådan bedömning tror vi inte att det finns någonting att tillägga. Sedan man emellertid har befriat teorin Dupont-Sommer från dess alltför hastigt dragna slutledningar, återstår att undersöka vad »Rättfärdighetens Lärare« verkligen varit för sekten ifråga. Vi har redan ovan citerat texten till kommentaren över Hab. 2:4 b, och vi har sett vilken stor betydelse midraschisten tillskrev tron på (eller troheten mot) Rättfärdighetens Lärare. Andra uttryck, vilka vi inte har behandlat, speciellt omnämmandet av de utvalda (eller den utvalde), drar fram en eskatologisk eller en messiansk doktrin som det finns anledning att närmare bestämma. Detta är vad vi önskar göra genom att analysera vår texts förbindelse med andra texter från samma epok. Men detta kan inte göras inom gränserna för denna artikel.

Jerusalem den 7 mars 1952.

Fotnoter:

¹ Vi skall vidare se detaljen i Dupont-Sommers utgivna skrifter. Widengren har, tycks det, endast publicerat två artiklar »under strecket« i Svenska Dagbladet. Den första med rubriken »Kristendomens ursprung i ny belysning« inflöt den 1 sept. 1951. R. P. de Paillerts O. P. svarade på den med en insändare i samma tidning den 14 september 1951. Den andra artikeln, kallad »Rättfärdighetens Lärare och den lidande Messias«, är av den 22 januari 1952. Från Jerusalem, där jag för tillfället vistas, skall jag närmare bemöta frågan. Ett meddelande som jag skickade till tidningen i början av

mars, kunde av olika skäl inte införas. Jag kommer alltså här med en mera bred översikt av frågan.

² Man finner manuskripten benämnda på olika sätt i de olika publikationer som härrör från upptäckten. *Bo Reicke* har föreslagit »Ta'amire-skrifterna» efter namnet på Ta'amire-distriktet, där upptäckten gjordes (»die Ta'amire-Schriften und die Damascus-Fragmente». *Studia Theologica* II, 1 (1948 p. 45-70). Emellertid har amerikanerna bibehållit sin svävande benämning »Dead Sea Scrolls». (Döda Havsrullarna.) Andra talar om manuskripten från »Desert de Juda» (Judaöknen) eller »de Jerusalem». Återigen andra föreslår benämningen utifrån mera noggrant topografiska synpunkter. Benämningar, vilka framkommit på så sätt, har större möjligheter att bli bestående: »Manuscrits d'Ain Feshka» eller »de Qumran». Ain Feshka är en källa, belägen 4 km från grottan. Khirbet Qumran är en ruin, belägen helt nära intill (ungefär 1 km). Invid denna utbreder sig en åldrig gravplats på ett tusental gravar i rader. Denna ort har helt nyligen utgrävts av Harding och R. P. de Vaux. Man inväntar med otålighet redogörelsen för deras utgrävningar, som kommer att medföra eller inte medföra beviset för det samband som bör sättas mellan grottan, ruinen och gravplatsen.

³ Denna överraskande historia bör läsas i: CLERMONT-GANNEAU, »Les Fraudes archéologique en Palestine», Paris 1885. (De arkeologiska bedrägerierna i Palestina.) — Se också återgivandet av samma händelse, berättad på ett mycket gripande sätt av den olyckliga Shapiras dotter i Myriam: HARRY, »La petite fille de Jerusalem, Paris 1914». (Den lilla flickan från Jerusalem.)

⁴ Trumpetstötarna skall ljuda utan uppehåll ända till dess att slungkastarna har slutat kasta stenar, vilket sker sju gånger. Därefter svarar prästerna på trumpet med signal för beredskap, och slungkastarna kommer fram till första linjen för att hålla sig i beredskap på sin post. Därefter blåser prästerna signaler till lystring, och stöttruppernas tre standar kommer fram genom lägrets portar och fattar posto mellan linjerna, som stridsvagnarna på höger och vänster sida om sig. Därefter blåser prästerna kraftigt i trumpeterna »klart till drabbning». Då fördelar sig troppcheferna på sina tropper, och leviterna och alla övriga höjer på en gång som trumpeterna ljuder ett oerhört stridsrop för att få fiendernas mod att sjunka ... etc.» (Översättningen till franska är gjord av Dupont-Sommer.)³

⁵ *Aperçus préliminaires sur les manuscrits de la Mer Morte*, Paris Adrien Maisonneuve, 1950, p. 99 ss. (Preliminära översikter av Döda Havsmanskripten o.s.v.)

⁶ Det är sant att förändringen i tillverkningstekniken inte kan ha inträffat precis samtidigt som den politiska förändringen. Man tillstår allmänt att datum för ett lerkärl kan med flera årtionden förskjutas framåt till efterföljande period. Dessutom står vi här inför en efter allt att döma mycket sär egen sekt. Krukorna är av en mycket säregen modell, tills då okänd i Jerusalem. Det tycks då ingalunda omöjligt att de under den hellenistiska perioden antagna fabriktionsprocesserna bevarats för obegränsad tid och att grottans alla skärvor är att datera till den romerska tiden, kanske t.o.m. till första århundradet av vår tideräkning.

⁷ Efter de fyra kända upplagorna i Hexaples av Psalmerna placerade han (Origines) vid deras sida inte bara en femte utan även en sjätte och sjunde översättning, och för en av dem påpekar han även att den blev funnen vid Jeriko i ett lerkärl under Antoninus' regering, denne var son till Sévèrus, se Eusebius, *Histoire Ecclesiastique*, VI,16. Origines, som befann sig i Palestina år 217, omtalade med mycket större noggrannhet att den sjätte upplagan hittades på samma gång som de andra hebreiska och grekiska böckerna i en lerkruka nära Jeriko vid tiden för Antoninus' regering, denne var Severus' son, Cfr. GMERCATI, *Studi e Testi*, Vol. V, 1901, sid. 28 ff. — Se även: DE VAUX, R. B., LVI (1949) sid. 592.

⁹ Se den nestorianske patriarken Timoteus I brev († 823) till Sergius, metropoliten i Elam, publicerad av O. BRAUN, *Oriens Christianus*, I, 1901: sid. 301-311 — Cfr. RB, LVII (1950) sid 417 ss eller M. Delkor, *Le Midrash d'Habackuk*, Paris (upplaga Cerf) 1950 sid. 18 s.

Dessutom talar den qaraïtiska författaren Qirqisani i sin år 977 skrivna »Bok om insikterna och vaktornen» om en judisk sekt, som kallas Maghâriya, emedan dess böcker blivit funna i en grotta (Maghâr) Cfr. R. B., LVII (1950), sid. 421 — DELCOR, l. c. p. 19, s,

⁹ Analysmetoden vilar på studiet av den radioaktiva utstrålningen av C¹⁴ absorberad av de levande varelsena. Det stadium till vilket denna radioaktiva utvecklingsprocess i det studerade ämnet har kommit, tillåter en att gå tillbaka till den tidpunkt då kolet absorberades av den levande varelsen, vars spår detta objekt är (här linplantan). Analysen av linnefragmenten i grottan pekade på år 33 e.Kr. Därav de utpekade data — tagen i betraktande felmarginalen i båda riktningarna som metoden medför i sitt nuvarande tillstånd. Cfr. SELLERS: *Date of Clothes from the Aïn Feshka Cave i The Biblical Archeologist*, XIV (1951) nr 1, sid. 29. — Angående tillvägagångssättet se Bauchau: *Radioactivité et âge des manuscrits du desert Juda i Nouvelle Revue Théologique LXXII* (19507, sid. 515 ff. Den arkeologiska analysen av linnestyckena anförtroddes åt Mrs. G. M. Growfoot.

Fastän den är mycket försiktig i sina slutsatser, antyder den en motsvarande tid. Cfr. *Linen Textiles from the Cave of Aïn Feshka i Palestine Exploration Quarterly*, 1951, sid. 5-31.

¹⁰REICKE, BURROWS, TRINQUET: 2:a årh. f.Kr., SUKENIK, PARROT, DE VAUX: slutet av 2:a årh. eller början av 1:a årh., ALBRIGHT, SELLERS, TREVER, WRIGHT: 1:a årh. f.Kr., VERMES, DUPONT-SOMMER: 1:a årh. e.Kr., REIDER, TEICHER: 3:e-4:e årh. e.Kr. — Likväl håller en grupp lärda på en senare tidpunkt: DRIVER (6:e-[siffra saknas i orig.]:e årh.), LACHEMAN, ZEITLIN (8:e-9:e årh.), ORLINSKI (500-1000), WEIS (korstågstiden).

¹¹ *Le commentaire d'Habacuc decouvert près de la Mer Morte* (Revue d'Histoire des Religions, 137 (1950, p. 131-171. (Kommentaren till Habackuk upptäckt nära Döda Havet.)

¹² Se hänvisning härovan, not 5.

¹³ Mästaren från Galliléen, såsom Nya Testamentets skrifter framställer Honom för oss, tycks i många avseenden vara en förvånansvärd reinkarnation av »Rättfärdighetens Lärare». Liksom denne predikar han fattigdom, ödmjukhet, kärlek till nästan och kyskhet. Liksom denne föreskriver han iakttagandet av Mose Lag, hela Lagen, men den fullbordade lagen, som var fullkomnad genom hans egna uppenbarelser. Liksom denne var han den utvalde och Guds Messias — Messias, världens Frälsare. Liksom denne blev han utsatt för prästernas fientlighet, från sadducéernas sida. Liksom denne blev han dömd och avrättad. Liksom denne uppsteg han till himlen och sitter i Guds närhet. Liksom denne höll han dom över Jerusalem, som emedan hon dömt honom till döden, blev intagen och förstörd av romarna. Liksom denne skall han vid tidernas ände vara den konunglige domaren. Liksom denne grundade han en kyrka, vars trogna med hänförelse inväntande hans ärofulla återkomst ... Alla dessa likheter ... jag endast snuddar vid detta ämne ... bildar ett nära nog bländande totalintryck».¹⁴

¹⁴ l. c. sid. 121-122.

¹⁵ *ibid.* sid. 122.

¹⁶ »Det är nu säkert — och det är en av de mest betydelsefulla upptäckterna rörande fynden från Döda Havet — att judendomen under det första seklet av vår tideräkning såg en hel teologi uppstå omkring Rättfärdighetens Lärare, en teologi om den lidande Messias, om Messias, världens Frälsare»¹⁷

¹⁷ *ibid.* sid. 116.

¹⁸ »Profeternas kanoniska skrifter kan alltjämt mottaga åtskilliga tillägg.» — »Då man så fått uppmärksamheten väckt, måste man med ny blick noga granska åtskilliga ställen av själva Gamla testamentet. I synnerhet beträffande de ställen där det är mer eller mindre tydligt frågan om »Herrens Smorde» eller en profet som blev borttryckt genom en våldsam död, varför frågar man sig inte om denne framstående person som åsyftas är just vår Rättfärdighetens Lärare?»¹⁹

¹⁹ *ibid.* sid. 117.

²⁰ »Det är inte en revolution, som dokumenten från Röda Havet för med sig i de bibliska forskningsarbetena, det är en hel kaskad av revolutioner; detta anar man redan.»¹⁹

²¹ cfr. Matteus 5:17-19.

²² cfr. Lukas 24:26 ff.

²³ Etymologiskt är midrasch prövning, grundlig undersökning. Det är en kommentar till Skriften, avsedd att försvara traditionerna i fråga om historia, fromhet, moral och polemik. Det används här av vissa författare (KUHN, VAN DER PLOEG, SEELIGMAN, DELCOR) — angående detta begrepp se BONSIRVEN: *Le judaïsme Palestinien au temps de Jesus-Christ*, Paris, 1935, vol. 1. sid. 294.

²⁴ Mot DELCOR och VAN DER PLOEG tycks det vara att föredra att här översätta *emonah* med tilltro och inte med trofasthet (vars hebreiska motsvarighet är *hemeth*). Det gäller tron på den av Rättfärdighetens Lärare meddelade undervisningen, vars föreskrift omnämns sp. 2, rad 6.

²⁵ Det hebreiska ordet *tokhah* betyder både tillrättavisning, förmaning och tuktan. Det kan här tolkas som en tillrättavisning, en ådömd (subjektiv genitiv) eller en liden (objektiv genitiv) bestraffning. I vår text återfinns man två andra användningar av ordet: sp. 5, r. 4: objektiv genitiv: bestraffandet av nationerna, sp. 6, 1, rad 14, subjektiv genitiv: min förmaning (cfr. Dupont-Sommer *ad locum*). Man kan alltså här ha endera. Vi väljer hellre med BROWNLEE (granskning) och DELCOR den första lösningen på grund av den pejorativa bibetydelsen i uttrycket, som illa passar för Rättfärdighetens Lärare i midrachistens tanke.

²⁶ »Förklaringen av detta uttryck gäller den gudlöse prästen, som gjort uppror (textutlämning på två rader: supplerar i slutet av denna utelämnning ungefär ... och han förföljde Rättfärdighetens Lärare, som blev) slagen av honom på grund av orättvisa domar. Och vidriga skändare begick missdåd mot honom och hämnades på hans köttliga lekamen.»

²⁷ Etudes, februari 1951.

²⁸ Figaro Litteraire den 24 februari 1951 (P. Gluth).

²⁹ Communications à L'Académie Flamande den 18 nov. 1950.

³⁰ Cahiers Sioniens, mars 1951, sid. 58-69.

³¹ Vie Intellectuelle, april 1951, sid. 60-70).

³² Le Maître de Justice fut-il mis à mort? i Vetus Testamentum vol. I., nr 3, juli 1951, sid. 200-216.

³³ loc. cit. sid. 205.

³⁴ »Ve den som låter sin nästa dricka medan han utgjuter sin vrede och rusande drycker på samma gång, på det att Gud skall se deras fester» (Hab 2:15).

Förklaringen av detta gäller den gudlöse prästen, som har förföljt Rättfärdighetens Lärare för att uppsluka honom i sitt vredesutbrott. »Du har vågat avkläda honom. Men vid festen på Försoningsdagen visade han sig för dem som ett strålande sken för att uppsluka dem och för att de skulle nedstörta på Fastedagen, som för dem är en sabbatsdag.»

³⁵ loc. cit. sid. 38.

³⁶ Dupont-Sommer har i sin sista artikel ytterligare betonat den abstrakta betydelsen av profetens vers. Han översätter i själva verket versen i fråga: »Malheur à qui abreuve son prochain du déversement de sa fureur (lui que) la colère a éniévré (?) afin que Dieu (?) regarde leurs fêtes» (frågetecknen är författarens).

³⁷ l. c. sid. 64.

³⁸ Widengren översätter ifrågavarande ställe på följande sätt: Förklaringen av detta gäller den gudlöse Prästen, som har förföljt Rättfärdighetens Lärare *så att han förintat honom* i utbrottet av sin vrede. Man har vågat att avkläda honom, men vid Försoningsdagens fest har han strålat fram för att förinta dem.»

Man får omedelbart klart för sig att denna översättning och alldeles särskilt »så att han förintat honom» för in en helt annan mening än Dupont-Sommers »för att uppsluka honom». *Av en enkel ond avsikt gör man ett fullbordat faktum.* Det är inte textens tydliga mening. Verbet BL^c återkommer två gånger i detta avsnitt på två raders avstånd (raderna 5 och 7) och i samma form senare. Varför första gången översätta »så att han förintat» och andra gången »för att förinta»? Varför för övrigt här använda det (noga) bestämda uttrycket *förinta*, när hebreiskan använder det uttrycksfulla men

svävande uttrycket *uppsluka* (åtminstone om man antar denna betydelse)? Ordets obestämdhet passar väl för det profetiska språk som författaren använder. Det kan mycket väl beteckna döden men precis lika gärna ett försvinnande eller ett avlägsnande (genom landsflykt, fängelse, förvisning o.s.v.). Varför slutligen klippa av satsen efter *förinta dem*, då den inte är avslutad? Är det inte, som vi har sagt, emedan översättningen är haltande?

³⁹ El kan beteckna »Gud» eller prepositionen »mot»; för att, för. Dupont-Sommer föredrar att läsa »för att Gud ser deras fester», och vi har sett de dogmatiska slutsatser han drar av det. Den andra lösningen, som är mera filologiskt berättigad, ger en mening som kommer närmare den massoretiska texten och dess versioner. Den är följaktligen godkänd av de flesta författare.

⁴⁰ »Ve den, som låter sin nästa dricka i det att han utgjuter sin vrede ända till att berusa honom för att betrakta³⁹ deras fester» (Hab. 2:15).

Hans tolkning åsyftar den gudlöse prästen, som har förföljt Rättfärdighetens Lärare för att genom sin vredes flöde komma honom att ragla (som en drucken) i avsikt att blotta honom. Och det är vid tiden för Yom Kippour-festen som han har uppenbarat sig för dem (i hela sin gudlöshet) för att komma dem att ragla och falla omkull på själva Fastedagen, deras sabatsdag.⁴²

⁴¹ *ibid.* sid. 65.

⁴² Se Israel Levi, *l'Ecclesiastique ou la Sagesse de Jesus, fils de Sira*, Paris, 1901, sid. 89. Man finner samma bruk av ordet i skriften från Damaskus, B. 20,1. 3. och 6.

⁴³ Un passage contesté d'un des rouleaux de la Mer morte, *Vetus Testamentum*, Vol. II, jan. 1952, N:o 1., sid. 83-85 (ett ställe som motsägs av en av Döda Havsrullarna).

⁴⁴ Förklaringen gäller den gudlöse prästen, som förföljde Rättfärdighetens Lärare för att uppsluka honom i sin uppretade iver att vilja hans landsflykt.

⁴⁵ De etiologiska motiven är talrika, t.ex. i Genesis (särskilt i den andra beskrivningen av skapelsen 1 Mos. 2. —) Se även P. Lagranges anmärkning beträffande ordleken över *sedeq* (justice) (rättfärdighet) i Dokumentet från Damaskus, R. B. IX (1912) sid. 325.

⁴⁶ Mr. Widengren skrev: »Den för sin kritiska försiktighet kände exegeten och semitisten W. Baumgartner i Basel har också i en översiktsartikel i höstas i »Theologische Rundschau» måst godkänna DUPONT-SOMMERS

åsikter på denna punkt, att Rättfärdighetens Lärare verkligen blivit firad och dödad. Efter att tidigare ha velat bestrida riktigheten av hans resultat. I övrigt ger BAUMGARTNER i stor utsträckning DUPONT-SOMMER rätt gentemot hans opponenter, samtidigt som han reserverar sig mot en del av hans satser.»

Det tycks oss inte ha framgått av de uttryck Baumgartner använt, att man för hans del kan tala om ett gillande t.o.m. »i stor utsträckning». Baumgartners vittnesbörd fritar oss, åtminstone för tillfället, från att besvara de detaljanmärkningar Widengren gjort med avseende på de likheter mellan essenism och kristendom som han lägger märke till.

⁴⁷ »Men i övrigt kan man inte värja sig för det intrycket att Dupont-Sommer i sin upptäckarglädje skjutit avsevärt över målet och därvid har förlorat fotfästet, så att man ett bra långt stycke måste ge hans kritiker rätt ... Också där verkligen paralleller föreligger bevisar dessa inte nödvändigtvis avhängigheten av just denna sekt: liknande institutioner och läror är inte alls något att förundra sig över i dylik miljö och torde ha funnits ännu oftare. Att båda gångerna sadducéerna förföljde kättaren, romarna kom, profeten dödades (om läraren verkligen dödades; IX,1f. i ett bakhåll är inte alldeles tydligt och det kan i alla fall hänföra sig lika mycket till den gudlöse prästen från V III,16 framåt, som Coppens, van der Ploeg, Schubert föreslår) och att staden skulle blivit förstörd är helt enkelt liknande vanligt förekommande historiskt förlopp på den tiden ... om en himmelsfärd upp till Guds närhet och en återkomst är det där aldrig uttryckligen tal ... den för Habackuks Kommentar XI,4 ff. påstådda »apoteose» (förgudningen) (s. 55 f. ... och skulle pålägga ifrågavarande ställen alltför mycket betydelse, det GUFT BSRU, »corps de chair» (Rom 9:2) som avses. Översättarens anmärkning.) räcker verkligen inte till för att anta ett gudomligt väsens inkarnation (s. 46), varmed också detta väsens inkarnation i Kristus (s. 121) bortfaller o.s.v.» (36)

Text och text-tolkning — några principiella anmärkningar.

Av Lic. Martin Magnusson.

Forts.

Men kan en text inte äga någon *annan* funktion vid tolkningen än att blott och bart aktualisera redan förhandenvarande kunskaper utifrån vilka slutsats rörande textens mening skall dras?

Om en text enligt själva sitt väsen inte kunde ha någon annan funktion än den nämnda, som vi för korthetens skull kallar textens *aktualiseringsfunktion*, så skulle detta tydligen innebära att tonvikten vid tolkningen fortfarande skulle komma att helt vila på de visserligen — som vi nu vet — av *texten* aktualiserade förkunskaperna. Ty läsaren skulle ju vid tolkningen oföränderligen vara beroende eller bunden *uteslutande* av dessa kunskaper, på så sätt att han utifrån *dessa* kunskaper, d.v.s. *i överensstämmelse med dem*, skulle dra slutsatser beträffande meningen av den text som i varje enskilt fall är föremål för hans tolkning.

Vore emellertid läsaren på angivet sätt bunden av sina förkunskaper, så skulle detta i överensstämmelse med det ovan sagda medföra det märkliga förhållandet att någon *verkligt ny* förståelse — exempelvis av ett i en text ingående begrepp — inte skulle kunna uppkomma genom *något* textstudium. Ty under angivna förutsättningar skulle ju forskarens förståelse av begreppet vid studiet av *varje* text vari begreppet ingår, vara i princip given från början. Förståelsen skulle nämligen som vi sett alltid vara given utifrån de kunskaper tolkaren *redan*

hade, då han började sin tolkning och utöver denna förståelse till en verkligt ny förståelse, d.v.s. till en förståelse som inte bara var baserad på anført sätt, skulle han inte kunna komma.

Men *att* en i anført mening verkligt ny förståelse kan uppkomma vid ett textstudium, eller — från textens sida sett — *att* en text kan bibringa en läsare sådan förståelse, betygar ju tolkningens historia i rikt mått.

Och inte minst för de paulinska skrifternas vidkommande, som i denna uppsats är föremål för vårt särskilda intresse, gäller detta förhållande — ett klassiskt exempel på detta erbjuder Luthers brottnings med utsagorna i Rom. 1:17.

Om således ny förståelse i här avsedd mening — i det följande benämner vi denna vanligen bara »ny» förståelse — enligt erfarenhetens vittnesbörd faktiskt kan uppkomma, men om sådan förståelse inte kan uppkomma för så vitt vederbörande text endast hade den funktionen att aktualisera redan förhandenvarande kunskaper, så måste ju texten ha någon funktion *utöver* den nämnda.

Texten måste, något närmare preciserat, också ha den funktionen att på ett eller annat sätt *leda* forskaren till »ny» förståelse. Och att nå fram till *sådan* förståelse torde kunna betecknas som själva huvuduppgiften vid varje kvalificerat, exegetiskt forskningsarbete.

Vi kallar den sistnämnda, ifråga om sin närmare innebörd tillsvärdare okända funktionen, för textens *ledarfunktion*.

Genom ovan gjorda överväganden har vi alltså kommit fram till det resultatet att en text sådan som den paulinska, vilken bevisligen bibringat textläsare ny förståelse, måste ha — åtminstone — två till sin natur olika funktioner, som vi kallat *aktualiseringsfunktionen* och *ledarfunktionen*.

Hur förhåller sig dessa båda funktioner till varandra? Och vilken är den senare funktionens närmare innebörd?

Då det gäller att komma till klarhet i dessa frågor, undersöker vi det metodiska spørsmålet: Hur har en forskare att gå till väga för att komma till »ny» förståelse?

Men för att klart kunna behandla detta måste vi först fixera vad som i föreliggande sammanhang skall menas med »ny» förståelse.

Det är då tydligt att begreppet »ny förståelse» som korrelerat fordrar begreppet »gammal» eller »redan förhandenvarande förståelse». Men en ny förståelse kan ju i förhållande till en redan förhandenvarande förståelse ofta vara av olika beskaffenhet. Så skulle ju exempelvis, om uttrycket »denna tidsålders mäktige» i 1 Kor. 2:6 menades betyda de skriftlärdas och fariséerna, en ny förståelse i förhållande till den nämnda föreliggande, såväl om uttrycket sedermera uppfattades såsom avseende dem som i yttre mening har makten, kejsare och konungar exempelvis, som om det förstods såsom avseende »de osynliga makter, som ytterst styra folkens öden men också själva stå under en högre makt, som har gett dem endast en begränsad sfär och en begränsad tid för deras maktutövning». (H. Odeberg, Pauli brev till Korinterna, 1944, s. 67.)

Vad för slags ny förståelse kan det då vara fråga om?

Så vitt vi kan se beror detta på *tolkarens intresse*.

Om då denne verkligen intresserar sig för sin text i betydelsen av att han intresserar sig för *vad denna vill säga* — och uteslutande med en sådan texttolkare räknar vi i vår uppsats — så kan den nya förståelse han vill uppnå bara innebära att förstå *textens mening* eller m.a.o. att förstå *Paulus' mening med det han uttryckt i sin text*.

Den nya förståelse forskaren söker, kan alltså närmare bestämmas genom uttrycket att han söker förstå *Paulus' mening med texten*.

Men därmed är begreppet »ny förståelse» ingalunda tillräckligt fixerat.

Innehåll: Överrabbinen Doktor *Kurt Wilhelm*, Den religiösa poesin hos medeltidens judar, sid. 17. Fil. lic. *Herman Wohlstein*, Vedergällningsprincip i biblisk straffrätt, sid. 34. *Fr. L. Deltombe*, Döda-Havsmanuskripten och fornkyrkan, sid. 37. Teol. lic. *Martin Magnusson*, Text och texttolkning (forts.), sid. 65.

EREVNA: Utgivare: H. Odeberg, *Lund*. Ekonom: Edilen, Teol. kand. Viktor Rydqvist, Akad. Fören., *Lund*. Red.: H. Odeberg och V. Rydqvist. Distribution: Teol. kand. Helmer Hansson. Red., exp. och distrib.:s adress S:t Måns gatan 6 a, *Lund*. Tel.: *Lund* 147 60. Postgirokonto: 27 11 04, *Erevna, Lund*.

*Lund 1952. Carl Bloms Boktryckeri A.-B.
Språkligt bearbetad 2002.*